

هه‌لسه‌نگاندنی کتییی: گیلای خویڤن

ناساندن و ره‌خنه: عادل قادری (تویژهر)

زمانی به‌ره‌م: کوردی

ده‌زگای چاپه‌مه‌نی: یاد

چاپی به‌که‌م: ۲۰۱۷

🎯 هه‌زار تویکانی^۱ عه‌تا محمه‌د و ناشوینه‌کانی پیت

له نیوان میژوو و دیرۆک^۲ دا

🎯 (گیلای خویڤن شه‌ری نیوان خود و خود له

ئاوینه‌ی 'پیته‌کان' دا)

✓ به‌رای:

❖ رۆمانی میژووپی و نموونه‌کانی

رۆمانی میژووپی له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی نۆزده‌یه‌م و ده‌مه‌ده‌می له‌ناوچوونی ناپلیۆن سه‌ری هه‌لدا و به‌ بلاو بوونه‌وه‌ی رۆمانی (Waverly) به‌ره‌مه‌می و‌التیر ئسکات^۳ نووسه‌ر و شاعیری ناوداری ئسکاتله‌ندی له‌ سالی ۱۸۱۴ ناسیترا، ئیدوار و یفاری ناوی پاله‌وانی سه‌ره‌کی چیرۆکه‌که‌یه‌ که له‌ سالی ۱۷۴۵ له‌ میانه‌ی رووداوه‌کانی شۆرش‌ی ژاکوبینه‌کان دا کردارگه‌لیکی شۆرش‌گیرانه‌ی ته‌نجام دا، ته‌گه‌رچی ئسکات ته‌م رۆمانه‌ میژووپییه‌ی یه‌که‌مجار به‌ناوی خۆی بلاو نه‌کرده‌وه به‌لام هه‌موو که‌س ده‌یانزانی نووسه‌ری رۆمانه‌که‌ ته‌وه. هه‌لبه‌ت ده‌کریت پینش له‌ ئسکاتیش ناوی رۆمانه‌یلیک له‌ سه‌ده‌کانی سه‌ده‌هه‌ و هه‌ژده‌ به‌ئین که‌ ناوه‌رۆکی میژووپیان هه‌بووه و ته‌گه‌ر که‌سیکیش بیهه‌ویت ده‌توانیت هه‌لگۆسته‌گه‌ل و گێرانه‌وه‌گه‌لی سه‌ده‌کانی ناوه‌راست له‌باره‌ی میژووپی کلاسیک یان ئوستووره‌کان وه‌کوو پینشه‌نگی رۆمانی میژووپی بخوینیته‌وه، و یان ته‌نانه‌ت به‌گه‌رانه‌وه‌ی زۆرت‌ر بۆ دواوه‌ ته‌و به‌ره‌مانه‌ش که‌ له‌ چین یان هیندستان سه‌ریانه‌له‌داوه‌ بخاته‌ ته‌م خسته‌یه‌وه، به‌لام له‌هه‌موو ته‌مانه‌ دا ناتوانین کلاورۆچنه‌یه‌ک بدۆزینه‌وه‌ تا‌کوو له‌ ریگه‌یه‌وه‌ تیشک به‌اوینه‌ سه‌ر بابه‌تیک به‌ ناوی رۆمانی میژووپی.^۴ له‌و به‌ره‌مانه‌ی پینس ئسکات که‌ خاوه‌نی ده‌روون مایه‌ و تیم (theme) یکی بچووک و لاواز له‌ تایبه‌تمه‌ندی رۆمانی

میژووین، سه‌یر و سه‌مه‌ره‌بوونی فه‌زا و (موحیت)ه که گرینگی بو گێرانه‌وه وهرده‌گریت، نه‌ک ویتاکردنیکی هونه‌رمه‌ندانه و ئەده‌یی و وه‌فادارانه له قو‌ناغیکی دیاریکراوی میژوو‌یی.^۵ واته ئەم رۆمانانه ره‌ه‌ندی میژوو‌ییان به‌و واتایه‌ی ئیمه‌ ئەمرۆ له رۆمانه میژوو‌ییه پێشه‌نگه‌کان دا ده‌یناسین تیدا نه‌بوو، لیره‌ دا زۆرتر دا‌کوکی له‌سه‌ر ره‌ه‌نده. هه‌لبه‌ت نه‌ک به‌و واتایه‌ی میژوو‌ بکه‌ویته‌ پله‌ی دوو‌هه‌مه‌وه به‌‌کوو فامکردن و خو‌یندنه‌وه‌یتر له‌ میژوو له‌ریگه‌ی به‌ناوه‌ند کردن و چه‌قدانانی ره‌ه‌ندیکه که نووسه‌ر ویتای ده‌کات و ده‌په‌رژێته سه‌ری که دواتر وه‌کوو گێرانه‌وی چیرۆکیانه‌ی میژوو به‌ چه‌ندین پێناسه و ره‌ه‌نده‌وه ده‌یناسینه‌وه. واته به‌گشتی هه‌له‌نجان و دۆشینه‌وه‌ی تا‌کانیتی کارئه‌کته‌ری رۆمان له سه‌رووی تایبه‌تمه‌ندییه میژوو‌ییه‌کانی سه‌رده‌می خۆیه‌تی، واته فۆرمیکیتر له گێرانه‌وه‌ی میژوو له ریگه‌ی ویتاکردنی ره‌ه‌ندیکی میژوو‌ی له کارئه‌کته‌ری رۆمان دا. بو‌ی لیف (Boy live) ره‌خه‌گری گه‌وره که له‌سه‌ر زۆربه‌ی رۆمانه میژوو‌ییه هاوچه‌رخه‌کانی دواوه، هه‌موو دا‌کوکی و پێداگری له‌سه‌ر ئەمه‌به که کارئه‌کته‌ره‌کانی ناو رۆمانی میژوو‌یی ده‌شیت ته‌نها له رووی ده‌رووناسانه و کۆمه‌لناسانه‌وه واقیعی و راست بن واته ده‌لیت له رۆمان دا ده‌ییت رامووسان و خۆشه‌ویستی حا‌کمیک جیاواز له خۆشه‌ویستی و رامووسانی سه‌پانیک بخریته روو و هه‌ر بۆیه‌ش له‌روانگه‌ی ئەوه‌وه بابته‌ی حه‌قیقه‌تی میژوو‌یی و ره‌نگدانه‌وه‌ی هونه‌ری واقیع له ناو رۆمان دا شتیکه که هێشتا له‌و دیو بینین و فامکردنی ئیمه‌یه.^۶ ئالپه‌دایه که ئیمه له میژوو وه‌کوو رووداوگه‌لی به‌ره‌سه‌ست و کۆنکریتی رووبه‌ری واقیع دوور ده‌که‌وینه‌وه. واته یه‌که‌مین نیشانه‌کان لیره‌وه ده‌ست پێده‌که‌ن بو گێرانه‌وه‌ی میژوو به فۆرمیکی ناباو و ویتاکراو و وانویتراو، ئەمه‌ش به مه‌به‌ستی ده‌رچوون له

کۆرۆنۆلۆژیا (Chronology) ^۷ و تۆمار کردنیکی به رواله‌ت میکانیکی یه‌ک له دوا‌ی یه‌کی رووداوه‌کان، ئه‌و رووداوانه‌ی که هاوکیشه‌گه‌لیکی دیار و جه‌مسره‌گه‌لیکی به‌رجه‌سته‌ی زه‌مانی (وه‌کۆو سال، مانگ، رۆژ یان شه‌و، کارژیر و ...) هه‌یه. بۆیه ئیمه قوناغه‌گه‌لیکمان هه‌یه له ره‌وتی رۆمانی میژووی ئه‌وروپا دا که رۆمانه‌کان وه‌کۆو شوین - کات (میژوو) ناگیر دریته‌وه، به‌لکۆو ده‌که‌ونه ده‌روه‌ی شوین و له ناو بۆشایی و ده‌ره‌میژوو دا زۆرتر ده‌خه‌ملین. وه‌کۆو کاره‌کانی سويفت، ولتەر و دیدرۆ، ئه‌گه‌رچی ئه‌وان ئه‌م ریچکه ویناییه‌ی میژوویان قوولتر کرده‌وه و به‌ره‌و فه‌زایه‌کی ده‌ره‌میژوو یان که‌متر میژووی جمان به‌لام له هه‌مان کاتیشدا تام و بۆ و تان و پۆی میژوویان پیوه بوو، واته ئه‌م نووسەر و گه‌وره بیرمه‌ندانه زۆر به‌راست و درووستی تایه‌تمه‌ندییه سه‌ره‌کی و بنه‌مایه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی فه‌رانسه و ئینگلیسی هاوچه‌رخ‌ی خۆیانان نیگار کردوه و گیراویانه‌ته‌وه ^۸. ده‌کریت بلین سه‌ره‌لدانی رۆمانی میژووی به‌م تیگه‌یه‌وه به‌رئه‌نجامی وشپاری و خۆوشپارییه‌ک بوو که له‌چاخ‌ی رۆشنگه‌ری به‌دیار که‌وت، به‌ره‌مه‌که‌ی گۆته واته گۆتز فون بیرلیشینگن (Götz von Berlichingen) نه‌ته‌نیا مزگینی پشکووتی درامی میژووی پێ بوو به‌لکۆو کاریگه‌ری راسته‌وخۆ و به‌هیزیشی بۆ سه‌ره‌لدانی رۆمانی میژووی له‌سه‌ر به‌ره‌مه‌کانی والتەر ئسکات هه‌بوو. ^۹ ئه‌م پشکووتن و ده‌رکه‌وتنه‌ی وشپاری میژووخوازی یان گیرانه‌وه‌ی میژوو له‌ریگه‌ی چیرۆک که یه‌که‌مجار له به‌ره‌مه‌کانی هیردیر دا ده‌رکه‌وت، ریشه و ره‌چه‌له‌کی ده‌گه‌ریته‌وه بۆ ئه‌و دۆخه تایه‌ته‌ی ئالمانی ئه‌و کاتی تیدا ده‌ژیا واته جیاوازی و مه‌ودای نیوان دواکه‌وتووی ئابووری و سیاسی ئالمان و ئاستی تیفکرینی رۆشنگه‌رانی ئالمانی یانی ئه‌و که‌سانه‌ی که له‌ژیر کاریگه‌ری پیشه‌نگانی هاویرا و هاویرپی رۆشنگه‌ری له ئینگلیس و

فهرانسه دا بوون و ویتاکانی رو‌شن‌گه‌رییان هه‌لزنانده ئاستیکی بالاتر.¹⁰ که‌واته کاتیک جیا‌وازییه‌کی قه‌به و تراژیک له نیوان واقع و ئه‌و ته‌گه‌ر و ئیمکان و ره‌هه‌نده‌ی ناو واقع که ده‌یتوانی رووداو و شته‌کان به شیوه‌یتر ره‌قم بدات، ده‌دۆزرتیه‌وه، وشیارییه‌کی نوی میژوویی دیته‌ ئاراه، هه‌ر ئه‌و وشیارییه‌ی که هه‌ول ده‌دات میژوو له دوویات بوونه‌وه و بونه‌ست له‌ریگه‌ی وینای هونه‌رییه‌وه به‌ینیته‌ ده‌روه. ئه‌م وشیارییه‌ میژوویییه‌ فۆرم و پیکهاتی گێرانه‌وه‌ی واقع ده‌گۆریت. که‌واته کاتیک میژوو ده‌بیته‌ ته‌قدیر و سه‌پینراویک، واته کاتیک ئیمه‌هه‌ست ده‌که‌ین که میژوو هه‌ر ئه‌مه‌یه و له بونه‌سته‌ ته‌قدیری و ئاسمانیه‌که‌ی توانستی ده‌ربازبوونمان نییه، توخمیکی نامیژوویی (نه‌ک ده‌ره میژوویی) له ناخی خودی میژوو دا له‌ریگه‌ی ناوشیاری (the unconscious) مانه‌وه! وشیاری (the consciousness) مان ده‌کاته‌وه، بۆیه ده‌شیت بلیم که شه‌ره‌کانی ناپلیۆن له‌هه‌رشوینیک که روویان ده‌دا، ئه‌گه‌رچی زۆر سه‌ره‌که‌وتووانه‌ش بایه به‌لام شه‌پۆلیکی له‌هه‌ست و ته‌وژمی نه‌ته‌وه‌یی و نیشتمانی و جه‌ماوه‌ری له‌هه‌مبه‌ر ناپلیۆن و داگیرکارییه‌کانی درووست ده‌کرد، واته راسانه‌وه له‌هه‌مبه‌ر چه‌وسانه‌وه... بلێسه له‌ دژی خۆله‌میش... ناوشیاری (خه‌ون یان ئاره‌زو) به‌ گژی وشیاری سه‌پاو دا و به‌م پینیه‌ش وه‌رگرتنه‌وه‌ی وشیارییه‌کی نوی، واته وه‌کوو وشیاری عه‌تا محمه‌مه‌د (عه‌تا محمه‌مه‌د لیره‌دا مه‌به‌ست نووسه‌ری رۆمانی گیلای خوین و ئافاته‌کانی بنه‌ماله‌ی میخه‌ک و... نییه به‌لکوو ئه‌و عه‌تا محمه‌مه‌دی که خۆی ده‌بیته‌ کارئه‌کته‌ری ناو رۆمان و به‌ دوا‌ی پیت و وشیاری دا ویلاوویله... به‌ هه‌زار توپی پیتی ئه‌بجه‌دی¹¹ و... دوا‌یی دیمه‌ سه‌ری) پیمان ده‌لێت:

هه‌موو شاره‌کان دوو میژوویمان هه‌یه، میژووویه‌کی ئاشکرای رووداوه‌کان و میژووویه‌کی شاراوو و په‌نهان، که میژوووی دووهه‌می شاره، له پشت خه‌ونی درووستبوونی هه‌ر شاریکه‌وه وه‌ستاوه. (گیلای خوین، به‌دوای ئەفسانه‌دا ۱۳۲ل).

ئەو باسانە‌ی له‌بارە‌ی شکلگرتنی رۆمانی میژووویی له‌ئورووپا دا و هه‌روه‌ها رووداوه‌کانی سه‌رده‌می ناپلیۆن هه‌یه واته خوازشتگه‌لیک بۆ میژووخوازییه‌کی وشیارانه‌پاش هه‌ره‌سه‌هینانی ناپلیۆن به‌دی ده‌کریت دواتر و له‌سه‌رده‌می میژوووی کۆمه‌لایه‌تی و "یه‌گرتنی بیروۆز" دا ده‌گاته‌ترۆبکی خۆی.^{۱۲}

ئەگه‌رچی کرده و ره‌وتیک دواتر له‌ژیر ناوی میژووخوازی یان میژوو‌باوه‌ری سه‌ری هه‌لدا که له‌هه‌مبه‌ر و دژ به‌فامی وشیارانه و ویتا و گێرانه‌وه‌ی میژوو له‌سۆنگه‌ی ده‌سکه‌وته گه‌وره‌کانی شوێرش‌ی فه‌رانسه و ره‌وتی رۆشنگه‌ری بوو، به‌لام رۆحی میژوو‌باوه‌ری ده‌رکه‌وته‌یه‌کی ئیرتیجاعی و پاشقه‌رویانە‌ی هه‌بوو و له‌ژیر دروووشمی "چالاک‌ی مرۆف" له‌میژوو دا به‌ته‌واوی قه‌ده‌غه‌یه‌ هیرشیان کرده‌سه‌ر ره‌ه‌نده‌ نامیژووویی و ده‌ره‌سته‌کانی رۆحی رۆشنگه‌ری و ئابدۆلوژیا‌یه‌کیان به‌ناوه‌رۆکی نه‌بزاتووویی و بیجوه‌له‌یی و گه‌رانه‌وه بۆ چاخه‌کانی ناوه‌راست په‌ره‌ پێدا. له‌م هاوکیشه‌یه‌ دا که من به‌فۆرمیتر له‌دیژه‌کانی سه‌رووتر دا بیچمه‌ندیم کرد، ناماده‌یی دوو جه‌مسهر له‌هاوکیشه‌یه‌کی ئالۆز دا ویتا ده‌کریت: ۱- جه‌مسهریکی نه‌گۆر و میژووویی و واقع ته‌وه‌ر ۲- جه‌مسهریکی بزۆز و نامیژووویی و ویتاته‌وه‌ر له‌ناو میژوو و واقع دا. به‌ده‌ربرینیکی دورووناسانه‌ شه‌ری ناوشیاری و وشیاری له‌قه‌لافه‌تی له‌شکری خه‌ون و ئاره‌زوو له‌هه‌مبه‌ر عاده‌ت و بیروه‌رییه‌کانی ناو

پانتای وشیارى، که دیسان ده‌بیته‌وه شه‌رى فۆرمیتر له وشیارى و ناوشیارى له قه‌لافه‌تى وشیارى و وینای نوئى و یاده‌وه‌رى تازه له هه‌مبه‌ر ناوشیار و دۆزه‌خیکى تاریک و نه‌ناسراو. هاوکیشهى میژوو و نامیژووش ده‌شیت وای بیت که له هه‌ر شه‌ریک دا و پاش کۆتایى شه‌ره‌که له‌شکرێکى نوئى له یاده‌وه‌رى و جل و به‌رگ و سوپا و قه‌لغانى تازه وشیار ده‌بنه‌وه. ره‌نگه‌ ده‌برینیکی هه‌گل به‌ باشتین شیوه‌ مانای ئەم دێرانه‌مان بۆ ده‌ربخات، هه‌گل ئەم حاله‌ت و دۆخه‌ که له چه‌قى وشیارى دا روو ده‌دات و هه‌لبه‌ت ته‌نها وابه‌سته‌ى وشیارى نییه، وه‌کوو "گیانی جیهان" ناو ده‌بات و له ژیر ناوی ویناکردنیک له دیالیکتیکی ته‌کامول و بالاکردنی میژوویی ده‌بیینیت و ده‌لیت:

به‌م شیوه‌یه رۆح ده‌که‌وێته به‌رامبه‌ر خۆیه‌وه (واته له میژوو دا: لوکاچ) و ده‌بی به‌سه‌ر خۆی دا بشکێ و زال بیت، وه‌کوو له‌مپه‌ریک که له‌دژی خۆی ده‌وه‌ستیه‌وه: واته بالاکردن... له رۆح دا شه‌ریکی سه‌خت و ناکۆتا دژ به‌ خۆی هه‌یه. ئەوه‌ی که رۆح ئاره‌زووی لینه‌تى، تیگه‌یشتن له مانا و چه‌مکی خۆیه‌تى، له هه‌مان کات دا که ئەم چه‌مکه له خۆی ده‌شاریه‌وه، له‌م نامۆبوونه‌ى خۆی له خودی خۆی لووت به‌رز و لیوانلیوه له رازی بوون... له‌حالیکدا که له فۆرمه رۆحانییه‌که‌ى خۆی دا حاله‌تى جیاواز و جوداوازی هه‌یه (له‌وه‌ى وا له سرووش دا هه‌یه)، لێره‌دا گۆرانکاری نه‌ک ته‌نها له توێکل و رواله‌ت به‌لکوو له چه‌مک و ناواخن دا روو ده‌دات و ئەم چه‌مکه‌یه که چاکسازی تیندا دیته ئاراهه.^{۱۳}

به‌هه‌رحال ئەم دێرانه‌ى هه‌گل ده‌شیت له کۆنتیکست و زه‌مینه‌ى باسه‌کانى هه‌ر تیکستیکی مانای جیاجا وه‌رگریت، سه‌ره‌رای ئەوه‌ى که هه‌گل کۆی

ژیانی مرۆفایه‌تی وه‌کۆو پرۆسینسیکی گه‌وره‌ی میژوووی ده‌بینیت، هه‌ندی ره‌خه‌ی گشتی و به‌جی و تاراده‌یه‌ک فه‌لسه‌فی له‌ دیارده‌ناسی رۆح (phenomenology of spirit) ه‌که‌ی گیراون وه‌کۆو ئه‌وه‌ی که‌ گیرانه‌وه‌که‌ی ئه‌و زۆرتر باسی میژوووی رۆژئاوا ده‌کات نه‌ک میژوووی کۆی مرۆفایه‌تی و... ئه‌مانه‌ باسیکی دیکه‌ن و من ناپه‌رژیمه‌ سه‌ری.

کۆی ئه‌م باس و گومان و را و سه‌رنجه‌ نه‌گۆر و بگۆرانه‌ له‌م رووبه‌ره‌ دا و له‌ژێر تیشکی ده‌رووناسی و فه‌لسه‌فه‌ دا ئیمه‌ به‌ره‌و پرسی فه‌لسه‌فه‌ی میژوو و پرسیری فه‌لسه‌فه‌ی میژوو چییه‌؟ ده‌بات.

❖ فه‌لسه‌فه‌ی میژوو ١٤

فه‌لسه‌فه‌ی میژوو بیرکردنه‌وه‌ له‌باره‌ی میژوو؛ به‌تایبه‌تی ئه‌م پرسانه‌ی که‌ ئایا میژوو به‌ره‌مه‌هاتووی ئیراده‌یه‌کی وشیار و ئاوه‌زمه‌نده‌ یان مشتیک رووداوی به‌هه‌لکه‌وتی بی مانا و ناوه‌رۆک، و زنجیره‌یه‌ک له‌ هۆکار و هۆکرد که‌ ئیراده‌ و ویستیک له‌ پشتییه‌وه‌ نییه‌ و غایه‌ت و ئامانجیکیان نییه‌؟^{١٥}

بۆ دۆزینه‌وه‌ یان گه‌ران به‌ دوا‌ی وه‌لامی ئاوه‌ها پرسیارانیک مرۆف ناچاره‌ له‌ خودی میژوو که‌لک وه‌ربگریت یان وه‌کۆو یاسپیرس ده‌لیت: ده‌شیت مرۆف میژوو وه‌کۆو یه‌که‌یه‌کی ته‌واو و کامل بینیته‌ پیش چاو و تییگات به‌لکۆو بتوانیت خوی تیدا بدۆزیته‌وه‌ و له‌خۆشی بگات. له‌م رووه‌وه‌ میژوو بۆ ئه‌و بیره‌وه‌رییه‌که‌ که‌ نه‌ته‌نھا له‌ یاده‌وری دایه‌ و ده‌یناسیت، به‌لکۆو سه‌رچاوه‌ی ژیانیشیه‌تی و ژیانی به‌و کۆله‌که‌یه‌وه‌ به‌نده‌، و ئه‌گه‌ر ده‌یه‌ویت

له میژوو دا ون نهبیت و له مرۆف بوونی خۆی بههره‌مه‌ند بیت، ده‌بیت پێوه‌ندی و گری‌دراویتی خۆی له‌گه‌ڵ میژوو(زهمان) بپاریزیت، ره‌نگه‌ هه‌ر به‌م هۆیه‌وه‌یه‌ که له‌ گێرانه‌وه‌یه‌کی دیرۆکی و ئوستوروه‌ناسانه‌ دا ده‌گێرنه‌وه‌ که "کرۆنۆس" خودای زهمان. ئەو بوونه‌وه‌ری به‌ نیو توونیل و چاله‌ زهمانییه‌کان دا سه‌فه‌ری ده‌کرد و بۆ ئەم کاره‌شی هه‌ندێ جار ناچار بوو هه‌موو خوین و جه‌سته‌-(رۆح)ی مرۆفیک به‌ تاییه‌تی مرۆفیکی مێینه‌ هه‌للووشیت، تاکوو وزه‌ و ئینرژێ سه‌فه‌ری پێ بیت، که دواتر لێ ده‌پرسنه‌وه‌ بۆ وه‌ها ده‌که‌ی ده‌لێت: ئە‌گه‌ر وا نه‌که‌م له‌ نیو بۆشایی "زهمان" دا ون ده‌بم.¹⁶ ئەم گێرانه‌وه‌ سه‌مبۆلی و ئوستوروه‌یه‌یه‌ له‌ یه‌کیک له‌ خوداکانی زهمان ئە‌وه‌مان پێده‌گه‌یه‌نیت ئە‌گه‌ر نه‌توانین له‌ میژوو و خوین و رۆحمان تیبگه‌ین ده‌که‌وینه‌ ناو بۆشایی و نامیژوو و فه‌زایه‌کی ده‌ره‌ میژوو‌یه‌وه‌.

ئەم هه‌وله‌ی ئیمه‌ بۆ وشاری و به‌مه‌به‌ستی "ون نه‌بوون له‌ ناو بۆشایی میژوو" دا به‌و هۆیه‌یه‌ که "به‌شیکێ زۆر له‌ میژوو له‌ بیرکراوه‌" و له‌ ریگه‌ی توژینه‌وه‌ و لیکۆلینه‌وه‌ ته‌نها ده‌توانین ده‌ستمان به‌ به‌شیکێ بچووکی رابگات، واته‌ مه‌شخه‌لی که‌م نووری توژینه‌وه‌ی قوولایی و تویتویکانی زهمانی درێژی پێش میژوو مان(که‌ کۆله‌ که‌ی هه‌موو میژوو) بۆ روون نابیته‌وه‌. زانستی ئیمه‌ له‌سه‌ر زهمانی ناو میژوو واته‌ ئە‌و زهمانه‌ی که‌ سه‌نده‌ و به‌لگه‌(proof) مان له‌باره‌یه‌وه‌ له‌به‌رده‌سته‌؛ نیوچه‌ل و به‌هه‌لکه‌وته‌ و ته‌نها له‌ قۆناغیکێ کورتی زهمه‌نییه‌وه‌ که‌ له‌ سه‌ده‌ی شازده‌هه‌مه‌وه‌ ده‌ست پێده‌کات له‌م رووه‌وه‌ به‌پیت و زه‌نگینه‌، و له‌سه‌ر داها‌تووش که‌ فه‌زا و رووبه‌ریکی ناکو‌تای ئە‌گه‌ره‌کانه‌ شتیک نازانین. میژوو‌ی 5هه‌زار سا‌له‌ که‌ ئیمه‌ ده‌توانین بیناسین، له‌ نیوان

پینش میژوو(که له‌رووی دریژییه‌وه سه‌د قاتی ئەمه‌یه) و داها‌تووی له نا‌کو‌تا دا هه‌لکه‌وتوو و به‌شیک‌ی بچوو‌که له میژوو‌ی بوونی نادیار‌ی ئینسان، ئەم میژوو‌ه له هه‌ر دوو سه‌ر و لایه‌نه‌وه هه‌ستا هه‌ر کراوه‌یه، نه ده‌توانین له سه‌ر و لایه‌نیکه‌وه بیه‌ستین و نه ده‌توانین وه‌کوو وینه‌یه‌کی ته‌واو و کام‌ل ده‌ستی پێ بگه‌یه‌نین.^{۱۷}

ئیمه له‌ریگه‌ی زه‌مانی "هه‌نوکه‌مان له نیو میژوو داین، ئەم هه‌نوکه‌یه ئەگه‌ر له ئاسۆ و دوو‌تویی بچوو‌ک و ته‌نگه‌به‌ری ژیان‌ی رۆژانه دا ون ببیت و ته‌نها وه‌کوو زه‌مانی "ئێستا‌که" ده‌رکه‌و‌یت ئەوا ده‌بیت به‌هیج.^{۱۸}

ئەگه‌ر میژوو‌ی ئەوروپا به‌وه‌موو نووسین و ده‌ق و سه‌نه‌د و هه‌لکۆ‌ل‌راوه‌وه وه‌ها له ژیر گومان و پرس‌یاری گه‌وره‌ دا بیت، ئەوا بۆ میژوو‌ی نه‌ته‌وه‌به‌کی بچوو‌ک و ژێ‌ده‌ست وه‌کوو کورد هاو‌کیشه‌که چۆنی لیدیت؟ میژوو‌یه‌ک که خۆمان‌یش ته‌نها و به‌ پێی هه‌ندی پێوه‌ری بچوو‌ک توانیومانه‌ چه‌ند لاپه‌ریه‌کی بنووسینه‌وه، میژوو‌یه‌ک که ئەوه‌نده له دیرۆک و چیرۆک و چه‌کایه‌تی گوی ئاگردان ده‌چیت ئەوه‌نده له گیرانه‌وه‌ی شیکاران‌ه و چیرۆکانه و ته‌نانه‌ت و ته‌بێژانه‌ش نا‌چیت تا بگات به‌وه‌ی که به‌راورد‌ی بکه‌ین له‌گه‌ل میژوو‌ی ولاتان و نه‌ته‌وه‌کانیتر! هه‌نوکه‌ش پرس‌ی بوون یان نه‌بوونی میژوو‌نووسی کورد‌ی به‌ تایبه‌تمه‌ندی و پێوه‌ره میژوو‌نووسییه‌کانه‌وه(نووسینی میژوو به‌ زمان‌ی خود‌ی نه‌ته‌وه، میژوو‌نووسی سه‌ر به‌ نه‌ته‌وه، تایبه‌تمه‌ندی شیکاریانه و چه‌مکیانه و زانستی و...) پرس‌یکی تازه و به‌ پێی ئەوه‌ش گه‌رمه.^{۱۹}

❖ میژوو له کۆنه‌وه تا کوو ئیسته

له‌باره‌ی له‌وحه نو‌ی و کۆنه‌کان

من لی‌ره داده‌نیشم و له‌وحه شکاوه کۆنه‌کان له ده‌ورویشتم دان و هه‌روه‌هاش له‌وحه نیوه‌نووسراوه نو‌یکان. سه‌رده‌می من که‌ی دا دیت؟ زه‌مانی دا‌چوون و رو‌چوونم! چوونکوو ده‌مه‌ویت جارێکی دیکه به‌ره‌و لای مرۆفه‌کان برۆم. له‌و رووه‌وه که هه‌نووه‌که چاو له‌ریم که سه‌ره‌تا ده‌بی‌ت نیشانه‌کانی داها‌تنی سه‌رده‌می من بگات: یانی، شپیری ده‌م به پینکه‌نین له‌گه‌ل پۆلی کو‌تره‌کان.

له‌م سه‌روبه‌نده‌دا وه‌کوو که‌سیک که ده‌رفه‌تی هه‌یه له‌گه‌ل خۆم قسان ده‌که‌م. که‌سیک شتیکی تازه له‌گه‌ل من ناگیریته‌وه، بۆیه خۆم بو خۆم ده‌گیرمه‌وه و حیکایه‌ت ده‌که‌م.^{۲۰}

ئه‌وه‌کاته‌ی شپیره‌کان میژووی خۆیان ئه‌نووسنه‌وه، چیرۆکی راو ته‌نیا ریز له‌ روا‌چی ئه‌گریت.^{۲۱}

ژبان بی نه‌ینی هه‌یچ مانایه‌کی نه‌یه، چوونکه نه‌ینییه‌کان درێژه به‌ زۆر رووداوی تر و گه‌رانی تر ده‌ده‌ن له‌ ئاینده‌ دا. گیلای خوین ل ۵۶

قوتابیه‌که‌ی مردن به‌ نیگه‌رانییه‌وه وتی ئیتر نادۆزریته‌وه، مردن به‌ گرژییه‌وه وتی با ئه‌وانه له‌ میژوویه‌کی تر دا ده‌دۆزریته‌وه، به‌لام ئه‌گه‌ر

ئیسته ون نه‌بوونایه له‌وانه‌بوو میژوووی بابانیان بگۆریایه. چونکه ئه‌و شارانه‌ی له پیت بینا ده‌کرین هه‌میشه به‌دوای دۆزینه‌وه‌ی وینته‌ی خویان دا ویلن و جیاوازن له‌و شارانه‌ی له خۆل و به‌رد هه‌لده‌چنرین. گیلای خویڤن، ص ۵۶و۵۵

❖ پیکهاتیکێ پیتیانه به تامی 'ت' و تری بۆ چوونه ناو 'گیلای خویڤن'

ت: تاریخ

۱-تاریخ هاوتای وشه‌ی یۆنانی (historia) به واتای زانست، گوزارشت، گێرانه‌وه و میژوووی رووداوه‌کان بوو. ئەم وشه‌ یۆناییه له ریگه‌ی زمانی لاتین هاته نێو هه‌موو زمانه‌ ئه‌ورووپییه‌کانه‌وه. هاوتای تاریخ له زمانی فه‌رانسی (histoire) و له زمانی ئیتالی (storia)، و له ئینگلیزی (history) و له ئالمانی دا (historie)یه. له‌باره‌ی ریشه و ره‌چه‌له‌کی عه‌ره‌بی یان غه‌یری عه‌ره‌بی وشه‌ی تاریخ رایه‌کی هاوکۆک و یه‌کده‌نگ نییه، وا ده‌رده‌که‌ویت 'تاریخ' وشه‌ی به‌عه‌ره‌بیکراو یان موعه‌ره‌بی وشه‌ی (yerakh)ه، که وشه‌یه‌کی عیبرییه و له‌ویژه هاتۆته ناو زمانی عه‌ره‌بییه‌وه، له‌زمانی کوردی دا وشه‌ی 'میژه' یان 'له‌میژه' و میژوو هاوتای تاریخ داده‌نریت که له وشه‌دانه کوردیه سۆرانی و کورمانجیه‌کان دا هاوکات به واتای دوور و له‌میژینه، و چیرۆک(راز) و حیکایه‌ت به‌کار هاتوو. هه‌لبه‌ت وشه‌ی میژوو پێشینه‌یه‌کی وه‌های نییه، چوون له وه‌رگێرانی شه‌ره‌فنامه‌ی

بیدلیسی بۆ کوردی (زمانی سه‌ره‌کی شه‌ره‌فنامه فارسییه که ئەمه‌ش دواتر میژوونووسی کوردی و خشته‌به‌ندی ئەم سه‌رچاوه میژووویه له ناو میژوونووسی کوردیی ده‌خاته ژێر پرسیار و گومانی گه‌وره‌وه) له لایه‌ن مه‌لا مه‌حموودی بایه‌زیدی (۱۸۶۷-۱۷۹۷ ز) وشه‌ی میژوو به‌کار نه‌هاتوووه و هه‌ر تاریخ به‌کار براوه. ۲۲

ره‌نگه‌ وشه‌ی دیرۆک که له دیرۆک و دیریکه‌وه هاتوووه له میژوو کۆنتر بیټ، دیرۆک له هه‌نانه‌ بۆرینه دا به دوو واتا هاتوووه، ۱- چیرۆک و رووداوی خه‌یالی ۲- رووداوی میژووویی. بۆیه له هه‌ر کوی ئه‌م باسه‌ دا و له گیرانه‌وه‌ی بوون و هه‌بوونی کورد له رووبه‌ری زه‌مان دا وشه‌ی دیرۆکم به‌کار هینا مه‌به‌ستم هه‌ر دوو واتاکه‌یه، و به‌کاره‌ینانی ئەم وشه‌یه‌ش له چه‌ند رووه‌وه شیواتر و درووستتر ده‌زانم، لانیکه‌م بۆ باس و گیرانه‌وه‌ی رووداوانیک که کورد له رووبه‌ری زه‌مان دا رۆلی تیا هه‌بووه (ئه‌گه‌رچی له نزمترین ئاستیش دا) و ته‌نانه‌ت بۆ باسی گیرانه‌وه‌ی ئەو رووداوانه‌ش له روانین و واتای کلاسیک و کۆن دا تاریخ (history) وه‌کوو واتای تۆمار کردنی رووداوه‌کان و سات و کاتی پاش و پێشی رووداو و ئەنجام و به‌دواداها‌تی جه‌نگه‌کان و... ده‌وری گیراوه، که له ژێر ناوی کرۆنۆلۆژی باس ده‌کریت، ئەم روانینه‌ کلاسیک و کۆنه‌ بۆ میژوو لای وابوو به‌راستی میژوو ئەو شته‌یه که تۆمار ده‌کریت و له لایه‌ن میژوونووسی شاهید یان ناشاهید (شاهیدی ناراسته‌وخۆ)ی رووداوه‌کان ده‌گیردریته‌وه، به‌لام پاش شو‌رشه‌ گه‌وره‌ هزری و سیاسی و زانستی و پێشه‌یه‌کان واتای میژوو و رۆلی میژوو که‌وته‌ به‌ر خویندنه‌وه و رافه‌ و شو‌رڤه‌ی نویتەر، میژوو نووس ئیتەر ئەو که‌سه‌ نییه‌ که به‌بیلایه‌ن و وه‌کوو سه‌عاتیکی چالمه‌یی ئیش بکات و هۆکار و به‌رکاری

رووداوه‌کان بگێڕیتته‌وه، به‌لکۆو ئەو مرۆفەیه که واقیع به فام و تیگه‌ی خۆی و له‌ریگه‌ی زمانی خۆی وینا ده‌کاته‌وه. میژوو ئیتر وه‌کوو مالیک نییه که خشت به خشت رووداوه‌کانی هه‌ست پێ بکه‌یت و بیبیت و هه‌لیچنیت و تۆماری که‌یت به‌لکۆو میژوو فامیکی زمانی و ده‌رکیکی بیتیان‌ه‌یه له‌و شته‌ی که روو ده‌دات... میژوو چیرۆکی گیلای خوینه له‌ ناو رۆمانی گیلای خوین که گه‌نجیک نووسبووه‌تی وا هاوه‌ل و قوتابی مه‌رگه... ره‌فیقی قوتابی مرگه و خۆشی قوتابییه‌که‌یه و دۆستی خۆیه بێ ئەوه‌ی تا دوا‌جار بزانیته که خۆی خۆیه! میژوو شوین پێی ئەم نه‌زانین و ناوشیاریه‌یه له‌ ریگه‌ی گیلای خوین هه‌ به‌ناو چیرۆکی تامی مه‌رگ که که‌سیک به‌ ناوی عه‌تا محهمه‌د له‌ کتیییک به‌ ناوی زاوه‌کانی خه‌ون بلاویکردۆته‌وه و له‌ لاپه‌ره‌ی ۱۳۷ و په‌ره‌گرافی ۴ی رۆمانی گیلای خوینی عه‌تا محهمه‌د کۆد و ئاماژه و شویتیییه‌کی دانراوه... میژوو گه‌ران و ناکووتاییه له‌ ریگه‌ی پیته‌کانی عه‌تا و وێلبووونیکێ سامناکه له‌ گه‌ل وینا و وشه‌ی 'مردن' بو فامی ولاتییک که له‌ نیوان خه‌یاڵ و حقیقه‌ت دا دیت و ده‌چیت... شاریکێ وه‌همی و هیمایین بو نه‌ته‌وه‌یه‌کی وه‌همی... شاریک به‌ ناوی سلیمانی له‌ ژیر ده‌سه‌لاتی میر و حوکمرانی بابان و به‌ حوکمی ده‌سه‌لاتیکێ واقیعی و میتافیزیکی! به‌ ناوی خه‌لیفه و بابی عالی. گیلای خوین هاوه‌لبوون و پێ به‌ پێ بوونی مردنه بو فامی ژیان له‌ ریگه‌ی ئەندیشه‌ی پیته‌وه... له‌ ریگه‌ی وه‌همی پیته‌وه... له‌ ریگه‌ی وه‌همی وه‌همه‌وه... له‌ ریگه‌ی ناریکه و لاریگه‌ی بوونیکێ وه‌همیه‌وه.

❖ واتا و پیناسه‌ی 'ت' (تاریخ)

له‌ رووی ماناناسی زاوه‌وه، تا هه‌نووکه‌ش پیناسه‌یه‌کی گشتی و هاوکۆک بو تاریخ بوونی نییه، به‌لام به‌ گشتی تاریخ به‌ زانستیک ده‌زانریته که باسی

مرؤف ده کات له ناو شوین-کات دا به لām ئەم پیناسه‌یه له میژوو به‌رده‌وام دوو لایه‌نی تیدا ئاماده بووه، یه کیک تاریخ وه‌کوو رووداو و ئەوتیر تاریخ وه‌کوو گێرانه‌وه و گوزارشتی رووداو. بۆیه وشه‌ی تاریخ هه‌م بۆ زنجیره‌یه‌کی پیکه‌وه گریدرای رووداو‌ه‌کان له رابردوووه دووره‌کان تا ئیستا که به‌کار ده‌چیت و هه‌م بۆ ئەندیشه و شیکاری و رافه‌ی ئەم تاریخنوو‌سانه‌ی که رووداو‌ه‌کانیان بۆ داهاتوو‌ه‌کان تۆمار کردوووه، هه‌ندیک له تۆژه‌ران بۆ پیشاندانی ئەم دووپالی و دوولایه‌نییه له زاراوه‌ی تاریخی ۱ و تاریخی ۲ که‌لکیان وه‌رگر‌توووه.^{۲۳}

وادیته پیش چاو که تاریخ هاوکات هه‌لگری دوو رووبه‌ری بووناسانه (ontologic) و مه‌عریفه‌تناسانه (epistemologic) یه. رووبه‌ری یه‌که‌م سه‌ربه‌خۆیه له زه‌ینی مرؤف و له جیهانی واقع دا روو ده‌دات، ئەم رووبه‌ره به تاریخ (history) ناوبرده ده‌کریت، به‌لام رووبه‌ری دووهه‌م به زانستی تاریخ (Science of history) ناوبرده کراوه، راستیه‌که ئەوه‌یه که تاریخنوو‌س ناتوانیت له دۆخی شوین-کاتیانه‌ی خۆی بروتا ده‌روه و له‌سه‌رووی دنیا و زه‌مانه‌وه چاو ببریته ناو چاوی واقع. ئەو زیندانی‌کراو و گه‌مارۆ‌دراو له ناو زه‌مان و شوین و جیهانی ده‌وروشتیستی و کاتیک واقعی تاریخی دیته ناو زه‌ینییه‌وه و له پالاوگه و توونیلی تیرامان و بیرکردنه‌وه و مه‌عریفه‌ی ئەو تیده‌به‌ریت، زانستی تاریخ شکل ده‌گریت، زانستی تاریخ واقعی کۆمه‌لگایه پاش ئاماده‌یی له زه‌ینی تاریخنوو‌س و هه‌لسه‌نگاندن و رافه و شروقه‌یه‌تی.^{۲۴}

فله‌سه‌فه‌ی میژوو (Philosophy of history): فام و تیگه‌یشتنه له علیت و دۆزینه‌وه‌ی هۆکار یان بۆکاری رووداو‌ه‌کان و پیناسه‌یانه له به‌ستی

بیردۆزی و یاسا میژووییه کانی فەلسەفە، بەشیوەیه کی تایبەتتر فەلسەفە ی میژوو لەخوگری قوولبۆونەوهی فەلسەفی لەبارە ی سەربووردهی رووداوه میژووییه کان و چیهی تی و میتۆده کانی رافه و شرۆفه و لیکدانەوهیانه.^{۲۵}

میژووویتانندن (historiography): میژووویتانندن، زیندوو کردنهوهی رابردوو و ویتانندهوهی زمانی تیگه ی دیرۆکیانە ی هەر دیرۆکنووسیکه له پێوهندی لهگه ل کۆمه لگا و جیهانیکه که تیدا ده ئی. به دەربرینیکیتر میژووویتانندن پرۆسیس و فەراگه ردی مامه له و ئالووی میژوووه وه کوو شتیکی سەربه خو و دەرزهینی میژوونووس، لهگه ل ئەندیشه و زهین و مه عریفه ی میژووی ئه. واته کاتیک میژووی رابردوو وه کوو واقیعیکی سەربه خو له زهینی مرۆف له ریگه ی مرۆفگه لیک به تیگه یشتن و زهینیکی شوین- کاتیانە ی تایبەت نووسراوه و لهگه ل مرۆفانی پاش خووی (داهاوو) ده که ویته قسه و دواندن، ئه وه کرده ی میژووویتانندن هاوتته ئاراه. له میژووویتانندن له لایه ن و ره هه ندگه لی بووناسانه، مرۆفناسانه و چیهی تی (ماهیهت) ی میژوو له روانگه ی میژوونووسه وه قسه ده کریت. له راستی دا میژووویتانندن هه ول و کوششیکه بو فام و تیگه یشتن له ئەندیشه میژووییه کانی میژوونووس که له نووسراوه میژووییه کانی دا، به شینوازی روون و به ره هه ست یان لیل و نابه ره هه ست هاوون. له لایه کیتیریشه وه میژووویتانندن هه لگری پێوه رگه لی عه قلانی و پاساوی ئاوه زمه ندانه یه و له سه ودای خسته نه رووی شوناس، باوه ر و کرداره کانی گروویه کۆمه لایه تیه کان، ریکخواه کان، نه ته وه کان و چۆنیتی ئاکار و ره فتاریان له رابردوو و هه ره وه ها ره وتی بزووتن و جووله یان دارمان و نوشستی و هه ره سیان له پرۆسیس و ئامیزی زه مان دایه. به شیوه ی کورت و کوتا

مێژوویناندن سەرەرای تۆماری رووداوەکان لەخۆگری شیکردنەوە و هەلسەنگاندن، کەشفی ھۆکرد(علت) و گشتاندنی ئەنجامەکان، بەراورد و ئانالۆگی دۆخەکان و فامی دەور و کردە و پینگەیی تاکەکان و گرووپەکان لە پرۆسێسی مادی و غەیری مادی مێژوو بە پشت ئەستووری بێردۆزە باوەکانی زانستە مرۆییەکان و زانستە سرووشتییەکان و فەلسەفەییە. فەلسەفەیی مێژوویناندن بەپەلەیی یەكەم باسکردنی لۆژیکیی، عەقلانی و مەعریفەناسانەیی نووسراوەیی مێژوونووسان و کۆششە بۆ کەشف و دۆزینەووی مانا و چەمک(مفھوم) و رەوتی گشتی رووداوەکان و ھەرەھا ماھییەت و چییەتیان. ھەر چەند مێژوویناندن تا رادەبەک ھەلگری توخمگەلیک لە مێژوو، زانستی مێژوو و فەلسەفەیی مێژوو لە چوارچۆییەکی دەسنیشانکراوی شوین-کاتیانە دا، بەلام دەبیت بزاین کە مێژوویناندنی ھەر سەردەمیک زانستیکیی سەربەخۆیی و وەکوو مەعریفەییەکی مێژووییە لەچەشنی زانستەکانی کەلام، فەلسەفە، فیقھی شەرع و ئەندیشەیی دینی ئەو سەردەمەیی. ئەگەرچی مێژوویناندنی ھەنووکە لە زانکۆکانی ئەورووپا دا پینگەییەکی دیار و پیناسەکراوی ھەیی و وەکوو زانستیک مێژووییەکی دیاری ھەیی و رووبەریکی پان و بەرین لە چالاکی و کارکردن لە ھیرۆدۆتەو تا رۆژگاری ئیستە و لە بەلگەلی زانستی جیاجیا وەکوو(مێژوویناندنی مێژوویی، مێژووی مێژوویناندن و...) بۆ خۆی قایلە^{۲۶} بەلام بەم حالەشەو شتیک لە ریزەگەریتی و درزیک لە دەستپێرانەگەیشتووی بە کات و شوین و تیگە و فامی لە شوین-کات لەو رووبەرە بەرینەیی دا ھەیی کە ئیمە فری دەداتە ناو روانگەیی مێژوونووسە نوێکانی ئەمریکا و بێردۆزی پینکھاتەشکینی و پاش پینکھاتەخواری و

باسه‌کانی دلوز و فوکو و بودریار و جیهانی ناکو‌تای ویتاندن و دالی به‌تال و ویتاندنی ئاویتنه‌یی و ناکو‌تا و گه‌یشتن به‌هه‌ریمی پیته وه‌هممییه‌کانی عه‌تا.

پاشپیکه‌هاته‌خواری و میژوو‌خواری نوئ به‌له‌وه‌ی هه‌ر جو‌ره‌هه‌ولیک بن بۆ تیگه‌یشتن و ده‌عیه‌ی فامکردنی حه‌قیقه‌ت و واقیعی رووداو‌ه‌کان و میژوو، هه‌ولیکن بۆ گه‌ران و خولانه‌وه و عه‌ودالبوون له‌ناو پیت و وانوئتراوه‌کان و دژبه‌رایه‌تی فه‌لسه‌فی له‌گه‌ل تپروانینی تیگه‌یشتنی ته‌واو و راسته‌قینه‌ بۆ رووداو و میژوو، له ۱- روانینی پاش پیکه‌هاته‌خوازه‌کانه‌وه دوو واتا بۆ وشه‌ی میژوو هه‌یه‌ ئه‌لف (رووداو‌ه‌کانی رابردوو) ده‌ربرین و گیرانه‌وه‌ی چیرۆکیانه له‌باره‌ی رووداو‌ه‌کانی رابردوو. پاش پیکه‌هاته‌خواری ئه‌م خاله‌ روون ده‌کاته‌وه که میژوو به‌رده‌وام ده‌گیردریته‌وه بۆیه مانای یه‌که‌می میژوو په‌سه‌ندکراو نییه، رابردوو هه‌چکات ناتوانیت به‌شیوه‌ی ته‌واو له‌به‌رده‌ستی ئیمه‌دا بیت، ئه‌و شته‌ی ده‌یخاته‌ به‌رده‌ستی ئیمه‌ وانوئتراو و نوئتراوه‌کانیته‌ی. ۲- له‌ روانینی ئه‌مانه‌وه سه‌رده‌مه‌ میژوو‌ییه‌کان بوونگه‌لیکی یه‌کانگیر نین. هه‌چ میژوو‌یه‌کی یه‌که‌ جگه له‌ میژوو‌ه‌ پچراو و دژوازه‌کان بوونی نییه، هه‌چ گوشه‌نیگایه‌کی ئیلیزابیتی^{۲۷} و چوارچیوه‌دار بوونی نه‌بووه، بیرۆکه‌ی هه‌بوونی که‌لتوو‌ریکی یه‌کانگیر و هاوته‌ریب ئوستوو‌ره و خورافه‌یه‌که که له‌ریگه‌ی چینی ده‌سه‌لات داروه‌ بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی خویان به‌سه‌ر میژوو دا سه‌پیتراوه و پروپاگه‌نده‌ی بۆ کراوه. ۳- له‌مه‌ به‌داوه‌ میژوو‌نووسان ناتوانن ده‌عیه‌ی ئه‌وه‌یان هه‌بیت که لیكدانه‌وه‌یان له‌ رابردوو به‌شیوه‌یه‌کی بیلايه‌نانه و به‌ره‌هسته، ئیمه‌ ناتوانین به‌سه‌ر دۆخی میژوو‌یی و هه‌ل و مه‌رجی شوین-کاتیانه‌ی خۆمان دا باز بده‌ین، رابردوو شتیکی نییه که وه‌کوو ئامرازیکی مادی و به‌رده‌ست و به‌ره‌هست له‌به‌رده‌م ئیمه‌ دا ئاماده‌ بیت،

به‌لکوو شتیکه که له ریگه‌ی ته‌فسیر و خویندنه‌وه‌ی چه‌شنه‌کانی ده‌قه نووسراوه‌یه‌کانی پیتشوو بو ه‌اوت‌ه‌ریب‌کردن له‌گه‌ل تیبینی و تیگه‌ میژوو‌یه‌ تاییه‌ته‌کانی خۆمان، به‌دی ده‌به‌ئین.

۴- پێوه‌ندی ئە‌ده‌ب و میژوو ده‌شیت بکه‌و‌یت‌ه به‌رده‌م خویندنه‌وه و پێدا‌چوونه‌وه‌وه. ه‌یچ 'میژوو'یه‌کی جیگ‌یر و نه‌گۆر بوونی نییه که وه‌کوو ناوه‌ندیک چاوی لیبکه‌ین یان ویتای که‌ین و ئە‌ده‌ب بکه‌ین به‌ باشکۆی. هه‌موو میژوو خۆی باشکۆیه. میژوو به‌رده‌وام گیرانه‌وه‌ی چیرۆکیانه له‌باره‌ی رابردوو بووه، ئە‌ویش به‌که‌لک وه‌رگرتن له‌و ده‌قانه‌ی که له‌ دیر به‌ دیری گیرانه‌وه‌ کامان دا ده‌به‌ئین.^{۲۸}

ئه‌گه‌رچی پاش پیکهاته‌خاوزه‌کان و میژووخوازه‌نوێکان به‌شیک‌ی زۆر و چه‌قی کاره‌کانیان له‌ سه‌ر ده‌سه‌لات و ئیداره و ئە‌رشیف^{۲۹} و ریک‌خراوه‌کانی بوو به‌لام ره‌هه‌ند و لایه‌نیکی دیکه‌یان له‌ تیگه‌یشتن و فام بو میژوو له‌ روچنه‌ی ئە‌ده‌به‌وه زه‌ق کرده‌وه و ئە‌و سنووره‌ ره‌ق و ته‌قه‌ روا‌له‌تییه‌ زانستییه‌ی که له‌ نیوان میژوو و ئە‌ده‌ب و باقی فۆرم و فیگۆره‌کانی پێنداریتری و ته‌ته‌وه‌ره‌ی بوو رووخاندیان و هاوکیشه‌یه‌کی نوێیان بو فامی پێوه‌ندی نیوان ده‌سه‌لات و میژوو و ئە‌ده‌ب و باقی فیگۆر و فۆرمه‌کانی قسه و دارشتن ه‌یتایه‌ ئاراوه. لێ‌روه‌ ئی‌مه‌ ده‌توانین پاش باسیکی کورت له‌ سه‌ر ده‌سه‌لات و سیاسه‌ت و پێوه‌ندیان به‌ میژوو و واتای ریزه‌یی و دژه‌ میژوویی! میژوو، بچینه‌ ناو دونیای بی واتای فره‌پیت و دژه‌ میژوو و ناواتای گیلای خویته‌وه‌ئه‌و رۆمانه‌ میژوو‌یه‌ی که چیرۆکی ناو چیرۆکی کتیبیک‌یت‌ه که ده‌شیت له‌ کتیبیت‌ر و کتیبخانه‌یت‌ر و پیتیت‌ر و لای هه‌ل‌واچی و ره‌نگساز و نه‌خسه‌ساز و... پتر تا ئە‌به‌د وێل بین به‌ دوا‌ی مانای دا، میژوو ئە‌به‌دییه‌تی

ئەم ویلَبوونە...ئوستووهری ژیان...ئەفسانە ی وهەمی بوون و هه‌بوون (been & become) ی پیتە بی ماناکان...ئەو پیتانە ی که بو ئەو ی نەمرین و لال نەژین له‌قه‌واره‌ی ریکه‌وتنیک دا مانامان به‌سه‌ریان دا سه‌پاند...وه‌ک ده‌لئی پیتە‌کان بو ئەو فه‌رمی ئادەم کران که له‌ته‌نیایی پیتە‌وه‌ ده‌ره‌وه...یه‌که‌م پیت که‌ه‌وا بو...؟ سیو؟ یان گیلای؟ ...پیتە‌کان ته‌نها بو ئەو ی لایمان له‌هه‌مبه‌ر و جووود له‌بیر به‌نه‌وه‌ داهته‌ یادەه‌ری و ناوشیاریمانه‌وه...پیت هیوایه‌ به‌ واتا و واتا هیوایه‌ له‌هه‌ناوی پیت و ئەم گۆی زه‌وییه‌ پیتاوییه‌ هه‌ر ده‌سووری و ده‌سووری له‌بۆشایی سه‌دان کاکیشان و ...هیوایه‌ کی وه‌همیه‌ و وه‌کوو کافکا ده‌لێت: ته‌نها له‌به‌ر ریزی بی هیویان بووه‌ که‌ هیوا داها‌تووه.^{۳۰}

❖ فیگۆره‌ زمانیه‌ کان و مملانیی شوناس له‌ نیوان خود و خود(ئەوی دی!) دا له‌ هاوکیشه‌کانی ده‌سه‌لات دا

ئیمه‌ به‌رده‌وام شوناسی خۆمان له‌پنوه‌ندی له‌گه‌ل ئەو شته‌ی دا وا ئیمه‌ نین پیناسه‌ ده‌که‌ین، بۆیه‌ ئەو ی که ئیمه‌ نین ده‌شیت فه‌لافه‌ت و بیجمیکی شه‌یتانی و دزیو و ناحه‌ز په‌یدا بکات و له‌قه‌واره‌ی ئەوانی دی دا وینا بکریت.^{۳۱}

ئەم تیروانینه‌ی گرین بلات که‌ تیم و ناوه‌رۆکیکی شوناسته‌وه‌رانه‌ی هه‌یه‌ له‌پنوه‌ندی له‌گه‌ل ده‌سه‌لات و هاوکیشه‌ و فیل و ته‌له‌که‌ و شیار و ناوشیاره‌کانی ده‌سه‌لات به‌م شیویه‌ درێژه‌ی پیده‌دات:

تا شویتیک که من ده‌توانم بیلیم له هه‌موو ئەو سه‌نهد و ده‌قانه‌ی که کۆم کردوونه‌توه، هیچ شوین پی و جیگه‌ده‌ستیک له زه‌ینییه‌تی دانسقه و تۆکمه و قوتاربووگ له کۆت و پێوه‌ند بوونی نییه؛ له راستی دا وا دیته پینش چاو که مرۆف تا راده‌یه‌کی زۆر به‌ره‌مه‌توو و ده‌رهاو‌یتسه‌ی ئایدۆلۆژیاکانی ناو هاو‌کیشه‌کانی ده‌سه‌لات له کۆمه‌لگایه‌کی تایبه‌ته.^{۳۲}

له‌م تیروانینه‌ی بلات دا چه‌ند خالی زه‌ق به‌دی ده‌کریت؛ ۱- ئەوه‌ی که ئیمه‌ ناتوانین فامیکی به‌ده‌ر له پاشکۆ و کۆنتیکسی زه‌ینی و شوین-کاتی خۆمانمان هه‌بیت و ئەمه‌ش پیداکری له سه‌ر بوون و میژوووه وه‌ک فیگۆریکی زمانی و وته‌یی و ده‌فتاسایی بوون، و گه‌رانده‌وه‌ی ریژه‌گه‌ریتییه به‌ فۆرمیتر بۆ ناو ده‌ق و هه‌ناوی بیت. ۲- ئەوه‌ی که ئیمه‌ به‌رده‌وام له ئاره‌زوو (desire) یه‌کی شوناسمه‌ندانه‌ دا ده‌ژین و فیگۆره‌ زمانیه‌کان هه‌ول و کۆشن بۆ خۆدۆزینه‌وه و شوناسدۆزی به‌لام ده‌شیت ئەم پرۆسیسه‌ به‌ ره‌ه‌ندیکی وشیارانه‌ دا تیه‌ریت که له پله‌ی یه‌که‌م دا وا ده‌رده‌که‌ویت له سه‌رزه‌مین و هه‌ریمیکی جیگیری شوناس داین به‌لام که وشیار ده‌بینه‌وه و فیگۆره‌ زمانیه‌ ریکه‌وتنییه‌کان و سه‌فه‌ری ناوی بیت لیکه‌ده‌ینه‌وه ده‌زانین ته‌نها شتیک که ده‌شیت لینی دلنیا بین وه‌می گه‌وره‌ گه‌وره‌یه که داده‌به‌زیته سه‌ر وه‌می وه‌م و بلق...تۆق. ۳- لایه‌نیتر ئەوه‌یه که ئیمه‌ به‌رده‌وام له داو و بۆسه‌ی تۆره‌کانی ده‌سه‌لاتین، به‌ ئەرشیف و ریکخراو و فه‌رمانبه‌ر و شوقه و... کووچه و کۆلان و توپکانیوه، ده‌بی یه‌که‌م شتیک لیی وشیار بین ته‌نانه‌ت گه‌یشتنه به‌ وشیاوی وه‌م، که پله‌یه‌کی به‌رزه له تیفکرین له ناو پاش پیکه‌اته‌خوازی و میژوو‌خوازی نوێ دا، و به‌رده‌وام وشیار و گومانای بین که ئەمه‌ش ره‌نگه‌ داویکی ده‌سه‌لات بیت، بۆیه ده‌بیت ئەم ئەگه‌ره‌ دابناین

که وههمی وههمه و پیته سه‌رابییه کانیش ته‌نھا فۆرمیکن له ده‌رکه‌وتن و پیناسه‌ی داسه‌پیندراو بۆ به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی دۆلپای ده‌سه‌لات و سه‌ر و زمان و کلک و چزه‌کانی. ئەوه‌ی ده‌مینیتته‌وه بۆ ئیمه له‌م هاوکیشه سامناکه دا کۆچه‌ریانه بوون و سه‌فه‌رکردنی به‌رده‌وامه به ناو پیت و دال و ئاماژه به‌تال و بۆشه‌کانی. واته له روانینی ماتریالیسته که‌لتوو‌رییه‌کانی به‌ریتانی که تیگه‌ی بلات ره‌خنه و چاکسازی تیدا کرا ئەم خالە‌ی چواره‌م زه‌قتره، ئەوان ده‌لین هه‌ر میژوو‌یه‌ک له داپلۆسان و سه‌پاندن و چه‌وساندنه‌وه، میژوو‌یه‌کیشی له به‌رخۆدان و راسان له‌ناخی خۆ‌ی دا هه‌لگرتوو، و به‌رخۆدان ته‌نھا نیشانه و پیتیک بۆ داپلۆسان و پاساویک بۆ چه‌وسینراوه‌یی نییه، به‌لکوو نیشانه‌ی راسته‌قینه‌ی "جیاوازی"ه‌کی نکوولی لینه‌کراوه که به‌رده‌وام له‌مپه‌ره له‌به‌رده‌م ئەوه‌ی که ده‌سه‌لات بیه‌ویت ده‌رگاگان به‌رووی گۆران دا دا‌بخات. ۳۳

به‌گشتی پاشییکهاته خوازه‌کان به‌رله‌وه‌ی وه‌لامده‌روهه بن پرسیارکه‌رن، ئەوان سه‌رنج ده‌دنه ئەو "جیاوازیانه‌ی نیوان ئەو شته‌ی که ده‌قیک ده‌یلت و ئەو شته‌ی که وایبرده‌کاته‌وه که گوتوو‌یه‌تی، ئەوان ده‌ق پیملی ئەوه ده‌که‌ن له دزی خۆ‌ی بوه‌ستیت و له سووراندنه‌وه‌ی ده‌ق بۆ ئەوه‌ی که واتایه‌ک بدات دووره‌په‌ریژن. ئەوان ته‌نانه‌ت دانسقه بوونی ئەده‌بیش ره‌ت ده‌که‌نه‌وه و فیگۆره‌ غه‌یره ئەده‌بییه‌کانیش به‌ لیکدانه‌وه‌یان وه‌کوو ئەده‌ب، پیکهاته‌شکینی ده‌که‌ن. ئەم تیروانینه‌ی پاش پیکهاته‌خوازه‌کان مه‌شرووعییه‌ت و ره‌وایی ده‌دات به‌ زۆریک له‌ گێرانه‌وه و فیگۆره‌ ئەده‌بی و غه‌یره‌ئەده‌بییه‌کان و هه‌لگری ئەو توخم و تیروانینه‌ فه‌لسه‌فیه‌شه که له‌سه‌روهه باسم کرد، به‌م باس و خالە گشتیانه‌وه ده‌توانم بلیم نموونه‌ی

هه‌ره بهرز و تازه له فیگۆریکی ئه‌ده‌بی دا که له چهند ره‌هه‌نده‌وه ده‌توانین تیییدا سه‌فه‌ر بکه‌ین و ون بین، رۆمانی گیلای خویتی عه‌تا محمه‌مه‌ده.

❖ لایه‌نی سیاسی میژوو و گیرانه‌وه‌ی چیرۆکانه‌ی میژوو به ئاقاری شوناس دا

ئیمه‌ به‌وپییه‌ی که وه‌کوو تاک و ئاقانه و خودائاسا ناتوانین بژین و ده‌بیته‌ له‌گه‌ل که‌سانیتیر و گرووپیتر و کۆمه‌ل و جقاتیتیر دا به‌بیی کۆمه‌لیک به‌رژه‌وه‌ندی یان توخمی هاوبه‌ش کۆ ببینه‌وه یان به‌په‌چه‌وانه‌وی هه‌موو ئه‌مانه‌وه لیک جوی ببینه‌وه، بوونه‌وه‌ریکی سیاسین. سیاسه‌ت لیره‌ دا گۆره‌پانیکه‌ پرله‌گۆران و له‌رزۆک و به‌رده‌وام له‌ گۆرانکاری دایه، گه‌رانه‌وه بو رابردوو له‌ پیناو ته‌فسیری ئیستاکه‌ یه‌کیکه‌ له‌ به‌رچاوترین تیروانینه‌ باوه‌کان سه‌باره‌ت به‌ سیاسه‌ت و کۆمه‌لگا، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی رابردوو چه‌قه‌سته‌وو نییه‌ به‌لکوو مزاریکه‌ بو گۆران و حه‌کایه‌ت، رووداو و مانای پیندراوی رابردوو له‌ دۆخیکی به‌رده‌وامی گۆراندایه. ^{۳۴}

ئه‌گه‌رچی له‌به‌شه‌کانی پيشوو دا تیشکم خسته‌ سه‌ر جیاوازی گیرانه‌وه‌یی چیرۆکی (story) و میژوویی (history) به‌لام ده‌بی ئه‌م خاله‌ش زه‌ق بکه‌مه‌وه که ئه‌م دوو ده‌رپرینه‌ وه‌کوو له‌ زمانی ئینگلیسی دا دياره جیاوازیه‌کیان پیکه‌وه‌ هه‌یه‌ که له‌ (hi) دا ده‌رده‌که‌ویت و هاوبه‌شیه‌ وشه‌یی و پیتییه‌که‌شیا ن دياره، هه‌ر وه‌کوو له‌سه‌روه‌وه و له‌ باسی مانای تاریخ دا خسته‌ روو له‌ زمانی ئیتالی دا بو واتای میژوو هاوتای (storia) هه‌یه‌ که پیده‌چیت له‌ زمانی ئیتالی واتای چیرۆکیش بدات، چونکوو زمانی ئیتالی هاوبه‌مه‌اله‌ی زمانه‌ هیندو-ئه‌ورووپیه‌ کانه و به‌و پیه‌ش هاوبه‌مه‌اله‌ی زمانی

ئینگلیزیشه و ته‌گه‌ر ته‌و وشه‌یه له زمانی ئیتالی دا به فۆرمی (story) له زمانی ئینگلیزی دا بزاینن که بۆ میژوو دانراوه له ئیتالی، ته‌وا ته‌و وشه‌یه هه‌م هه‌لگری واتای میژووه و هه‌میش چیرۆک و ته‌مه‌ش ده‌سته‌ملانی و قۆل له قۆلبوونی چیرۆک و میژوومان به بیر دا دیتنه‌وه، هه‌ر هه‌مان خال و پنت و که‌وشه‌ن که سنووری نیوان واقع و خه‌یال...میژوو و چیرۆک...کۆتا و ناکۆتا ئیتر له یه‌کدی جوئ نا‌کریتنه‌وه، ته‌م حاله‌ته له پانتای و یژمان (discourse) ی پۆست مۆدیرن دا گه‌شاهه‌یی و ده‌رکه‌وته و ده‌لاله‌تی فره‌ره‌هه‌ند و فره‌تیشکی هه‌یه. ته‌و شته‌ی که له‌هه‌ر دووی ته‌م رووبه‌ره تاقانه و یه‌کگرتوه دا هاوبه‌شی هه‌بوون و ئاماده‌یی رووداوه. له‌سه‌ر ته‌م بنه‌مايه و به له‌به‌رچاوگرتنی په‌یوه‌ندی دیالیکتیکی نیوان ئیستا، رابردوو و داها‌توو، رووداو هه‌ست و سۆزیکي وه‌بیرخراوه و ناتوانی خاوه‌نی هه‌ر ته‌و مانایه‌ی سه‌رده‌می خۆی بی. ۳۵

ته‌گه‌رچی له حاله‌ته ساکار و ئاسایی و رۆژانه‌که‌ی دا واته له فۆرمه کارکرديه‌که‌ی دا زه‌مان وه‌کوو کرۆکی میژوو بۆ ئیمه وه‌کوو سی جه‌مه‌سری رابردوو، ئیستا‌که و داها‌توو پیناسه کراوه و په‌سندمان کردوو، به‌لام هه‌ر کام له‌م جه‌مه‌سه‌رانه له خویندنه‌وه و هه‌لۆیسته‌یه‌کی ساده دا ده‌رده‌که‌ون که چه‌نده گریدراوی یه‌که‌ن و چه‌نده سنوور و پنته‌کانیان تیکه‌ل و له‌هه‌ندی حاله‌تیش دا نادیارن، کاتیک ئیمه به تیرامانیکی جیا له کارکردی بوون و رۆژانه‌یی بوون چاومان له زه‌مه‌ن (میژوو) کرد، ته‌و کات داده‌به‌زیینه هه‌ریمی مومکینات و ته‌گه‌ره‌کان...داده‌به‌زیینه‌ی دوورگه‌ی زه‌مه‌نی لاست و سه‌ره‌مه‌نی ناشوین و نازه‌مه‌ن و بزۆز و بۆش و هه‌ل‌واسراو. (سربال لاست). ۳۶

میژوو وه‌ک به‌رده‌وامییه‌ک له‌ناو زه‌مه‌ن هه‌لگری تیگه‌ی شوناسه و وه‌ک خه‌زینیه‌کی گه‌وره و زه‌به‌لاح، سه‌رچاوه‌یه‌کیشه بو‌ده‌ره‌ینان و هه‌له‌ه‌ینجانی مانا له‌ ره‌وتی تیگن‌لاوی رووداوه‌کان. بو‌خویندنه‌وه‌ی نوئ و خولقاندنی مانای نوئ له‌به‌رژه‌وه‌ندی ئیستا‌که. کۆی ئەم باسانه‌ی دیسان وه‌بیرخه‌ره و دا‌کۆکیکه‌ره‌وه‌ی ئەمه‌ن که ئیمه‌ ناشیت جینگیر و داسه‌کناو بین و له‌ناو میژوو دا و به‌دوای مانای نوئ دا نه‌گه‌رین، جا ئەم وته‌یه‌ کاتیک باشت‌ر فام ده‌کریت که ئیمه‌ بزاین ره‌وت و روانینگه‌لکی میژوو‌یی هه‌ن که هه‌لگری ئەو گه‌ران و کرانه‌وه‌یه‌ له‌هه‌مبه‌ر میژوو دا نین، کرانه‌وه‌یه‌ک که له‌ سنووریک تیگه‌لی ئەده‌ب و بزۆزییه‌که‌ی ده‌بیت. هه‌ر ئەم دانه‌سه‌کناو و عه‌وادالییه‌ به‌ دوای مانا و شوناس و خویندنه‌وه‌ی نوئ و...وای کردوو که ئیمه‌ به‌ روانینیکی ریژه‌یی و بزۆزه‌وه‌ ئەم پرسیارانه‌ گه‌لاله‌ بکه‌ین که، ئاخۆ رابردو و رابردوو یان ئیستا‌که‌ش سه‌ره‌رای ده‌ر که‌وتنی فورمه‌ جیاجیاکانی هه‌ر به‌رده‌وامه‌؟ له‌وانه‌یه‌ هه‌ر ئەو دل‌ه‌راو‌کییه‌ بو‌وبی که‌سیکی وه‌ک فاکتیری هینابیته‌ سه‌ر ئەم باوه‌ره‌ که: رابردوو هیچ کات نه‌مردوو، رابردوو ته‌نانه‌ت رانه‌بردوو، میژوو وه‌ک رابردوو به‌رده‌وام به‌یوه‌سته‌ به‌ ئیستا‌که و داهاتوو.³⁷

به‌لام پرسیاریک لی‌ره‌ دا دیته‌ ئاراه، ئاخۆ میژوو‌ی کێ سه‌باره‌ت به‌ رابردوو و یاسا و ریسا‌کانی دیته‌ گو‌ یان کێ به‌ نووسینه‌وه‌ی دیرۆک له‌ هه‌ولێ سه‌پاندن و به‌جیکردنی کام ئایدۆلۆژیایه‌؟³⁸

به‌م پرسیاره‌وه‌ ئیمه‌ داده‌به‌زیننه‌ رووبه‌ری سیاسه‌ت و ده‌چینه‌ ناو هاو‌کیشه‌کانی هیز و ده‌سه‌لات، ئەو هیز و ده‌سه‌لاتانه‌ی که به‌و روانینه‌ ئایدۆلۆژییه‌ سیاسیه‌یه‌ که ده‌بخه‌نه‌روو و ده‌یسه‌پین، شوناسی ئەوانیتر به‌ره‌ له‌ناوبردن و توانه‌وه‌ ده‌بن، له‌ ریگه‌ی هه‌موو ئه‌رشیف و دام و ده‌زگا

و ریکخراو و فه‌مانبه‌ره‌کانیانه‌وه. ئەم حاله‌ته له رۆمانی گیلای خوین دا له قه‌واره‌ی خه‌لیفه‌کانی عوسمانی واته بای عالی و والیه جیاجیاکانی له به‌غداد به خهستی ده‌رده‌که‌وێت، هه‌روه‌ها له قه‌واره‌ی پیکهاتی پیتانه دا واته کاتیک له رۆمان دا ئیمه گوئیستی گێرانه‌وه‌یه‌ک ده‌بین له به‌شی یه‌که‌م و ئەپیزۆدی ل ۵۹ ده‌یه‌م پیتی کوژراو له ناو ئاوه‌ها باس و هاو‌کیشه‌یه‌ک دا ده‌ژین که به فۆرم و شکلی جیا ده‌گێردیته‌وه.

❖ ده‌یه‌م پیتی کوژراو

ئه‌وه‌ی کوژرا ده‌یه‌م پیت بوو له‌ناو ئەبجه‌دییه‌کدا که شاری نه‌مری له‌سه‌ر بینا ده‌کراو ئه‌و شه‌وه که شار‌سازه‌که‌ی تیا کوژرا، ئه‌و له‌سه‌ر کاغه‌زیک و له‌دوای (زوه‌ ویتنه‌ی کیشرا‌بوو، و دلۆپه‌ خویتی شار‌سازه‌که‌ ر‌ژایه‌ سه‌ری بو‌ هه‌تا هه‌تایه‌ په‌له‌ی ئه‌و خویته‌ لیلایی خسته‌ سه‌ری. ئە‌گه‌رچی دوای ئه‌وه‌ بکوژه‌ که کاغه‌زه‌که‌ی هه‌لگرت و بو‌ دلنیایی خویته‌دییه‌وه و چه‌ند جاریک چاوی گێرایه‌وه سه‌ری، به‌ په‌نجه‌ دلۆپه‌ خویته‌که‌ی سه‌ری سه‌ری و ئه‌وسا کاغه‌زه‌که‌ی لوولکرد و ر‌وشت. به‌لام ئه‌و خویته‌ په‌له‌یه‌کی له‌سه‌ر جیه‌ه‌شت که بو‌ ئه‌به‌د کوژی کرد، ئه‌و زانی ئه‌وه‌ی هاتوو شار‌سازه‌که‌ی کوشت و خه‌نجه‌ره‌که‌ی له‌ له‌شیدا به‌جیه‌ه‌شت، پیتی (ع) بوو، به‌لام ئه‌و دلۆپه‌ خویته‌ نه‌یه‌ه‌شت دلنیایی که (ع)ی عوسمانیه‌کان بوو یا خود عه‌ره‌ب. به‌لام ده‌یزانی (ع) بوو به‌ بزه‌یه‌کی مه‌کراویه‌وه، دوای ئه‌وه‌ی ده‌نگی له‌ راره‌وه‌که‌وه‌ هات و ده‌رگا‌که‌ی کرده‌وه، وه‌ک دزیک خوی کرد به‌ ژوو‌ر دا و پنیوت تو‌ له‌ خسته‌ی پیته‌کاندا و له‌ ئەبجه‌دییه‌که‌ماندا نیت و جی‌گایه‌ کیشت نیه‌ و شار‌سازه‌که‌ تو‌ی خزانده‌وته‌ ناومانه‌وه. گیلای خوین ل ۵۹

وه‌ک دهرده‌که‌وێت له‌ گێترانه‌وه‌ی ئەم رۆمانه‌ دا و به‌ پیکه‌هاتی پیتیه‌ی دا لایه‌نی سیاسی و وجودی شوناس له‌ قه‌واره‌ی شه‌ری نیوان پیته‌کان دا زه‌قه‌، سیاسیه‌ چون (ع) ئاماژه‌ی راسته‌وخۆیه‌ به‌ عه‌ره‌ب و عوسمانی که‌ سیسته‌میکی سیاسی سه‌پینراویان به‌ سه‌ر شوناسی پیته‌کانیتردا سه‌پاند...خویتی پیته‌کانیتریان به‌ سه‌ر خۆیان دا رزاند...لیلایی و ته‌می خویتیان دووراند به‌ بالای پیته‌کانیتر دا...ئه‌و پیتانه‌یتر (ع) و عاسمانی نین...ئه‌مان له‌ عاسمانه‌وه‌ هاتوون...وه‌ک دیاره‌ ئەم سیسته‌مه‌ سیاسیه‌ که‌ له‌ قه‌واره‌ی تورک و عه‌ره‌ب دا زال بووه‌ پشت ئەستورر بووه‌ به‌ ده‌ق و رووبه‌ریکی پیتیه‌یه‌ی میتافیزیکی و ئاسمانی...وجودیه‌ چون 'زمان' یانه‌ی بوونه‌ و پیت جه‌وه‌ه‌ری زمانه‌. دیاره‌ ئەم سیسته‌مه‌ سیاسیه‌ مه‌شرووعیه‌ت و ره‌وایی بوونی تاقانه‌ی خۆیان به‌سه‌ر پیت و وشه‌ و شوناس و نه‌ته‌وه‌کانیتر دا پشت ئەستورر کردووه‌ به‌ گێترانه‌وه‌گه‌لی ئایینی و ئوستوروییه‌ی بۆیه‌ له‌ بر‌گه‌یه‌کی دیکه‌ی هه‌ر ئەم به‌شه‌ دا ده‌خویتیینه‌وه‌ که‌ پیتی (ع) به‌ پشته‌ 'قه‌مووره‌که‌یه‌وه‌ سه‌ری نزیکی ده‌کاته‌وه‌' و ده‌لێت:

تۆ جگه‌ له‌ وه‌همیک، ساخته‌یه‌ک هه‌یچتر نیت. کاتیک خودا پیته‌کانی سازاند تۆ له‌به‌هشت نه‌بوویت و فیری ئاده‌میش نه‌کرایت. ئەو رۆژه‌ی خولقیتراین و ملکه‌چانه‌ وه‌ستاین تا ئاده‌م بمانینیت و چه‌ند جارنیک گۆمان بکات، تۆ له‌و ریزه‌دا نه‌بوویت. گیلای خوین ل ۶۰

دیاره‌ پیتی(ع) ته‌نانه‌ت نایه‌وێت ئینکاری راسته‌وخۆی پیته‌کانیتریش بکات چونکوو ئینکاری راسته‌وخۆ بۆ بوونیک ده‌چیته‌ کار که‌ پێشتر و پێشوه‌خت هه‌بوونی قبول و په‌سند کرا بیت، و ئاماده‌گیه‌کی هه‌بووه‌ یان فۆکو گۆته‌نی ئاماژه‌یه‌ به‌وه‌ی که‌ هه‌ر نار‌ه‌زایه‌تیبه‌ک نیشانه‌ی ئاماده‌گیه‌که‌...ته‌نانه‌ت

پیتی (ع) بچوو کترین هه‌ل به تاماده بوونی وجودی نارەزایه تیکەر نادات و دان به بوونی پیت دا نایت و به سیبەر و وهمی ده‌زانیت، هه‌ر چه‌ند ئیمه له رۆمانه‌که دا ده‌زانیڤ چ پیتی‌که... و بۆمان روون ده‌بیته‌وه که پیتی (ژ)ییه... واته‌ ئه‌و پیتیه‌ی له زمانی عه‌ره‌بی دا نییه و (نایی له زمانه‌کانیتریش دا هه‌بن) بۆیه بۆ سووکایه‌تیکردن و داننه‌نان به نزمترین ئاستی بوونی پیده‌لیت:

تۆ جگه‌ له (ز)یکی تیکشکاو هه‌چی تر نیت، یا خود سیبهریکی (ز)یت، سیبهریش له‌م ئه‌بجه‌دییه‌ دا نییه و جیگای ناییته‌وه که خودا خۆی دایناوه و ئاده‌می فیر کرد، ئیتر نزیک بووه و ئه‌و شه‌وه ده‌یهم پیتی کوشت و ئه‌و په‌له‌ خویته‌ش رزایه‌ سه‌ری. ل ۶۰

واته‌ ده‌یهم پیت په‌له‌یه‌ک خویڤن که‌وتۆته‌ سه‌ر شکل و سیمای و روخساری گۆردراوه، ده‌یهم پیت پیش ئه‌وه‌ی که بمری و له ئانوساتی ئه‌وه‌ی که پیتی (ع) خه‌نجه‌ره‌که‌ی لیده‌دات ئاوه‌ها باسی خۆی ده‌کات و به‌م چه‌شنه‌ بوونی خۆی و شوناسی ئاویانه و بزۆز و نه‌وه‌ستاوی خۆی مانیفیست ده‌کات:

من هه‌م و ده‌شتوانم له ئه‌بجه‌دییه‌ که‌دا خانه‌یه‌ک بگرم و له دوا‌ی (ز)وه بوه‌ستم، له سه‌ره‌تا و ناوه‌راست و کوتایی وشه‌دا هه‌بم و له هه‌ژهی ئاودا هه‌بم کاتیک له تافگه‌کانه‌وه ده‌رژیت. ل ۶۰

وه‌ک دیاره‌ نووسه‌ر به‌ باشترین شیوه‌ مانیفیستی شوناسی (ژ)یی کردووه و ره‌ه‌ندی بزۆزی و دینامیکی به‌ شیوه‌یه‌کی ئیستاتیکی و خوازه‌یی پێداوه... ئه‌و له‌ها (ز)ه‌ی ئاو دا هه‌یه‌ کاتیک له تافگه‌کانه‌وه ده‌رژیت... ویتنه و وینایه‌ک له‌مه‌ جوانتر له‌هه‌مبه‌ر پیتی (ع) دا ناتوانیت بپته‌ ئاراهه‌... ئه‌لیی

نووسەر خه‌ریکه پیتته که وینه ده‌کیشیت و به ناو دونای ویتاندنی میژووپی و ئەفسانیی هیرۆگلیفییانه دا ده‌مانبات. سه‌ره‌رای هه‌موو ئەمانه پیتی (ژ) ترساوه...خوین و په‌له‌ خوین رژاوه به سه‌ری دا و مه‌ودای نیوان نوخته و خاله‌کانی نه‌ماوه و بووه به خال و په‌له‌یه‌کی گه‌وره، بووه به (ز)...پیتتیکی وه‌همی و سینه‌ر که نه پیتی (ع) قبوولی ده‌کات و نه (ژ) یش ده‌توانیت ئەه پیت...بوویه (ژ) ترساوه:

ده‌یه‌م پیت(واته ژ که دواي "ز" دیت) له‌و باوه‌ره‌دایه که هه‌رگیز ناتوانی باسی سیمای تووره‌ی ع بکات، که ده‌ترسا سه‌ر له‌به‌ری کتییخانه‌که بسووتینیت...ل ۶۰

ئهم تووره‌یی و ترسه‌ی دوو پیتی ع و ژ هیمای دوو روانین و گوشه‌نیگان که له سه‌ره‌وه باسمان کردن...روانینیک که خو‌ی به‌خواهن و فاتح و هاوکات نووسه‌ره‌وه‌ی میژوو و پیت و واتا ده‌زانیت، روانینیک که خو‌ی به بریندار و تارمایی و ترساو و کنجکۆل و خوینیک ئاواوی و بزۆز و له‌هاژه و گه‌رال ده‌بینیت به دواي شوناس و چاره‌نووسی خو‌ی دا...شه‌ری گیرانه‌وه‌ی ئاسمانی و ره‌ها و میتافیزیکی و میژووویه به واتا به‌رتسه‌که سیاسی و حکوومه‌تییه‌که‌ی که له ناو ده‌قی پیروزی داخراو دا و له‌هه‌ناوی مانای جینگیر و موته‌لق دا خو‌ی ده‌بینیته‌وه ، (له‌م ده‌قه‌دا ده‌سه‌لات خودایه و خوداش به پیتی عه‌ره‌بی بوونی هه‌یه و شیرکۆ گوتنه‌ی له‌و سه‌ره‌وه کهس له پیتته‌کانیتر تیناگات^{۳۹}). و شه‌ری گیرانه‌وه‌ی ناکوتا و ئاواوی و بزۆز و پرئه‌گه‌ر و ئیمکان...ده‌نگی زایه‌له‌ی ریژه‌خوازی له ژیر په‌لاماری ره‌هاخوازی، ده‌نگی عیشوه و ره‌نگگۆری و کارخستنی سات به ساتی جوانی له‌هه‌مه‌ر زایه‌له‌ی تووره‌یی و توندوتیژی ئەه‌حکام و فه‌توای خویناوی زمان

و مانایه‌کی دیار و یه‌ک دیمه‌ن...بۆیه شه‌ری نیوان بخۆران و بریژانی خوین و گیلایه‌کانه له‌گه‌ل هه‌لگرانی خوین و گیلایه‌خویننه‌کان...و گیلای خوین ئاره‌زووی ئیمه‌یه بو تیگه‌یشتن له ره‌نگی برین و هۆی سووریتی و خویناوی بوونمان...گیلایسی خوین راسته‌راست مانیفیستی گه‌رانه بو شوناس له ناو بوون و میژوو دا و له‌هه‌ناوی پیت(زمان) و قوناغه دیاره‌کانی میژوو دا که لیڤه‌دا سه‌رده‌می حوکمرانی بابانه‌کانه له ژیر ئه‌مری والیه‌کانی بابی عالی له به‌غدا و شویننه‌کانیتر:

ده‌ترسا سه‌ر له‌به‌ری کتییخانه‌که بسووتینیت، به‌لام ئه‌و واینه‌کرد و ته‌نها ئه‌و کاغه‌زی برد که تیایدا ده‌یه‌م پیت له‌ دوای "ز" وه‌ نووسرا بوو، پاش ئه‌وه‌ی قه‌تلوعامی پیته‌کانی کرد و ئه‌و وشانه‌ی سه‌ربری که‌ده‌یه‌م پیتی تیدا بوو، ژوو‌ره‌که‌ی کرده‌ قه‌سابخانه و بيشومار وشه‌ی سه‌ربرای تیا به‌جیه‌یشت. ئه‌و رۆشت و له‌دوای خۆیه‌وه‌ چند پیتیکی سه‌ربرای له‌ خوینی خۆیان دا به‌جیه‌یشت، که ده‌کرا ئه‌و شاره‌ نهمه‌ بینا بکه‌ن که له‌ ئه‌ندیشه‌ی شارسازه‌که‌دابوو...شاریکی تیوار وه‌ک ته‌م یا خود وه‌ک شه‌با له‌ خه‌ونی بابانه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی ده‌گرت. ل ٦٠

ئیمه‌ له‌م گێرانه‌ویه و له‌ گیلای خوین دا له‌چهند ره‌هه‌نده‌وه‌ ده‌رۆینه‌ ناو میژوو، ره‌هه‌ندیک که ئیمه‌ وه‌ کوو پیتی "ژ" له‌ ژیر چه‌پۆک و پۆستالی پیتی "ع" داین و له‌ ره‌هه‌ندیکه‌وه‌ نامانه‌وی له‌ ژیر ئه‌م په‌له‌خوین و ته‌م و پۆستال و وه‌همه‌ دا بین...و خه‌ونی هاته‌وه‌مان هه‌یه به‌ناو گیلای خوین و سه‌فه‌ری سووری نه‌براه‌ی پیت و شوناس...سوورانی خویناوی و پرۆدیانه‌ی ئه‌به‌دی بو گه‌رانه‌وه...بو بوون و هه‌بوون...به‌لام ئایا ئیمه‌ وه‌ک پیتی "ژ" ته‌نها له‌ به‌رده‌م و به‌رامبه‌ر پیتی "ع" دا به‌رپرس و داچله‌کا و شیواو و

وین؟...واته تهنه‌له ئاوینته‌ی ئه‌وی دیدا وا دزیو و سامناکین یان ئاوینته‌ی خو‌شمان وینه و وینایه‌کی باشمان بو ناخاته روو؟ئهمه باسیکه من دواتر دیمه‌وه سه‌ری به‌لام تهنه‌ده‌مه‌وی ئه‌م باسه بکه‌مه‌وه که گه‌رانی گیلای خوین تهنه‌به‌ ناوی ئه‌بجه‌دیه‌کان و جیهانی پینه‌کانیتر دا نییه بو خوی به‌لکوو گه‌رانیکی خویناوی و بزوز و سووریشه به‌ناوی خوی و کرۆکی خوی دا...به‌ ناوی گیلایستی و گووشراوه بوونی خوی دا...به‌ ناو 'خ' ی خوی دا...به‌ ناو 'ه' یی هه‌ناوی...به‌ ناو 'خ' یی خوینی خود...له‌ کویدا خوین خوی ده‌بینیت و وشیار ده‌بینته‌وه پی؟'خ' له‌ کوئی دا ده‌توانیت 'خ' یی خوی یان خودی خوی وه‌کوو بوونیکپتر یان توپیه‌ک له‌ بوونیتری خوی بینیت؟ له‌ گیلای ناکوتای خوین و ون بوونی ئه‌به‌دی و ئه‌ده‌بی پیتی 'ژ' به‌ دوای خاله و نوخته و خوین و بزه‌کانی دا.

ده‌بم پیت نایه‌ویت سه‌فه‌ری سه‌ختی خوی باس کات له‌ میژوو دا، که ده‌شیت چیرۆکیکی دریز بیت و به‌دوای وینته‌ی خوی دا کردی، به‌لام ناکریت باسی جیاوازی نیوان وینته‌ی نووسین و گو‌کردنی خوی نه‌کات، چوونکه ئه‌و له‌ ده‌نگدا، له‌ ئه‌ندیشه و وینته و خولیاکاندا هه‌بوو، له‌ هازه‌ی ئاوو و برژانگ و وژه‌ی بادا بوو، به‌لام ئه‌و کاته‌ی وینته ده‌کیشریت و به‌رجه‌سته ده‌بی، شارسازه‌که تا بتوانیت ژیشک له‌ شاره وه‌همیه‌که‌دا بخولقینیت و ژاله له‌ به‌ر ده‌رگای مالان دا بروینیت، ده‌بم پیت له‌ برژانگی کچیکه‌وه ده‌دزیت و سی خال که گوشه‌کانی سیگۆشه‌یه‌ک پیکده‌هینن، له‌سه‌ری داده‌نیت و ناوی ده‌نی (ژی). گیلای خوین ل ۶۱

ئه‌گه‌رچی ده‌بم پیت واده‌نویتت که نایه‌ویت سه‌فه‌ری سه‌ختی گه‌رانه‌وه‌ی خوی باس بکات له‌ میژوو دا چوونکوو ده‌شیت چیرۆکیکی دریز بیت...به‌لام

سه‌فه‌ریکه و هه‌ر ده‌یکات به خه‌یال و له خه‌ونی پیت و شارسازه‌که دا بوونی هه‌یه...ئه‌و نایه‌ویت خوی له قه‌واره‌ی چیرۆکی درێژ دا باس بکات به‌لکوو خودی خوی چیرۆکیکه که ده‌شیت باس بکریت...چیرۆکیک به ناوی گیلای خوی...لی‌ره‌دایه و له‌و رستانه‌ی سه‌ره‌وه‌ش دا هیلێ نیوان گێرانه‌وه‌ی میژوویی و چیرۆکی تیکه‌ل ده‌بن و ده‌بن به یه‌ک که له سه‌ره‌وه باس کرد...ئه‌م یه‌گرتنه ئاماژه‌یه بۆ بزۆزی گێرانه‌وه(چیرۆک و میژوو) به هه‌ناوی پیت و شوناسی دا له ریگه‌ی جوانترین فه‌داهاتن و ئافراندن له برژانگی کچیک و سێ خال...که ده‌شیت هه‌ر خالی گۆشه‌ی چاوی ئه‌و کچه بن یان نوخته‌ی ناو ریزمان و هاوه‌لی پیت بن. داهاتنی ژێ به‌م شیوه‌یه بوو...یان ژاله که روانه‌وه و سه‌ره‌له‌دانیکی له‌به‌رده‌م هه‌ر ئه‌م فۆرمه و وینه‌ی خوازه‌یه‌یه پیتی ژ ئیه، تۆ به‌ه‌ دار ژاله له سه‌ر مه‌زارم، بگریه له‌سه‌ر لاشه‌که‌ی بیمارم...(فۆلکلۆر) پیتی ژ ئ له‌و برژانگ و خالانه‌وه له‌دایک ده‌بیته...له‌جوانی و شه‌هوه‌ت و چێژ و ئاره‌زووی بوون فه‌دی دیت، هه‌ر بۆیه‌ش:

پیته‌ عه‌ره‌بیه‌کان پینده‌زانن و وه‌ک گوناھینکی به‌رجه‌سته‌ بوو سه‌یریده‌که‌ن و بریاری کوشتنی ده‌دن، پاش ئه‌وه پلانیکی ورد داده‌نین تا له شه‌ویکدا به‌بندنگی سه‌ریبهرن و شوپتیک له خشته‌ی ئه‌بجه‌دیدا داگیر نه‌کات. ئه‌و شه‌وه پێش ئه‌وه‌ی "ع" بیکوژیت، که به‌چاوی دا ده‌یزانی چه‌ند تووره‌یه، ئه‌گه‌رچی هه‌ولیده‌دا بیشاریتته‌وه، به "ع" ی وت به‌لام خودا و به‌هه‌شت له زمانی ئیوه زۆر کۆنتره و ناکریت ئیوه له پێش بووتاندا هه‌بووبن. گیلای

خوین ل ٦١

دیاره پیت (خوین و قوربانی و گیلای و ژ ئ) به‌گره‌یه‌ک ده‌نوینیت که له پاران‌ه‌وه ده‌چیت... به‌گره‌یه‌ک که فوکو گوته‌نی هیمای ئاماده‌گیه ئه‌گه‌رچی له تۆر و داوه گه‌وره‌کانی ده‌سه‌لات و ئه‌رشیف و له‌شکره‌کانیشی بن... به‌لام تۆچ ده‌که‌ی کاتیک به‌ ناوی ئاسمان و شمشیره‌وه پیت رۆبنریت و به ژ بلین:

کاتیک له (لوح‌المحفوظ) دا نووسرا، ئه‌وه ئیمه بووین پینووسراینه‌وه، نه وه‌ک تۆ. گیلای خوین ل ۶۱

کاتیک باسی لوح‌المحفوظ و ئیراده‌یه‌کی نه‌ناس و پرده‌سه‌لات ده‌کریت ده‌شیت باقی پیته‌کانیتر ته‌نها بلین: انا الله و انا الیه راجعون... و ده‌شیت به زمانی پیتی ع بیلین ئه‌گینا گوناخین سوور... هه‌له‌یه‌کن گیلای و وه‌همیکن خویناوی... وه‌های وت گیلای خوین.

❖ شوناس وه‌کوو یاده‌وه‌ری

(شه‌ری نیوان خه‌یال و حه‌قیقه‌ت)

تاقه رابردوویه‌ک له ئارا دا نییه به‌لکوو رابردوو‌گه‌لی زۆر هه‌ن که له لایه‌ن پسه‌پوران و که‌سانی ناپسه‌پور له‌سه‌ر بنه‌مای بایه‌خ و ویسته‌کانی خویان دووباره پیک هاتوونه‌ته‌وه. بۆیه ده‌شیت گه‌رانه‌وه به رابردوو و ده‌رچوون له ژیر تیمی زال و سه‌پینراوی گه‌رانه‌وه‌یه‌کی میژووی و عه‌ودال بوون له ناو گه‌رانه‌وه مومکین و چیره‌کییه‌کان، هاتوچۆ و مملانییه‌ک بیت له نیوان بیره‌وه‌ری و فه‌رامۆشی دا. له نیوان وشیری و ناوشیری دا و له نیوان حه‌قیقه‌ت و خه‌یال دا. بۆیه پرسیار له میژوو و بیره‌وه‌ری گه‌رانه‌وه به شوین

ولات يان شوناس. بۇيە دىرۇك ۋەك مانابەخشىنىكى رابردووخوازانە لە چىرۇكەكانى تاكەكەسيدا خۇى ئەخاتە روو.^{۴۰}

بەبرۋاى نىتسە ۋەبىرھىنانەۋە ۋەك كەرەسەى خاۋى مېژوو، جياكەرەۋەى مرۇقە لە ئاژەل. بەردەۋامى ۋەبىرھىنانەۋە ۋەكەلەكەبوونى بىرەۋەرەبىەكان مېژووۋى لە سى فۇرمداۋۇ پىناسە ئەكا؛ مېژووۋەكى مۇنۇمىنتى(يادگاربانە)، دىرۇكىكى ئانتىكەخوازانە ۋە لە ئاكامدا دىرۇكىكى رەخنەگرانە. لە نىوان ئەم سى چەشە تىروانىنە دا ئاخۇ كامبان دەبى دەكار بىت؟ دىرۇكىكى مۇنۇمىنتى لەبەر ئەۋەى مرۇف بوونەۋەرىكى چالاكە يان دىرۇكىكى ئانتىكەخوازانە لە پىناۋ پارىزگارىكردن لە رابردوو يان رەخنەگرانە بۇ ركىفكردى مەترسى دىرۇك لە سەر ژيان؟ خالى ھاۋبەشى ھەر سى چەشە تىروانىن بۇ مېژوو، رەخساندى ھەلى ژيانە ۋە پىۋىستە ژيان بىتتە كاكلى ھەر خوتىدەۋەۋەكى مېژووۋى. مەبەست لە كۆى ئەم باسە ئەۋەبە كە بۇ گىرپانەۋە ۋە خولقاندنى مېژوو بە مەبەستى ھەلى ژيان ۋە بوون دوو مىكانىزمى ۋەبىرھىنانەۋە ۋە لەبىربردەۋە ۋە پىۋەندى دىالىكتىكىان رۇلى سەرەكى دەشەت بگىرن چوون ھەر ۋەبىرھىنانەۋەبەك پىۋىستى بە لەبىربردەۋەبەكى گىشتى ھەبە.^{۴۱}

لە رۇمانى گىلاسى خوين دا ۋە لەبەشى لەشكرى خۇل دا ۋە بە گەرانەۋەى ئەۋ سوارانەى كە لە دواى جەنگ ۋە پاش شكست ھاتوونەتەۋە ئەمە بەرجەستە دەبىتەۋە، ئەۋ لەشكرەى كە سلىمانى بەجىدىلەت بە دواى خەيالى پىتتىكەۋە رۇشتوۋە، بەدواى نەخشەسازى جىهان دا رۇشتوۋە كە لە ۋلاتى ع و عوسمانى دا زىندانىيەۋە ۋە ئەم لە شكرە بۇ رىگا ونى راستەۋخۇ بەرەۋە باكور نارۇن بەلكوو دىتەۋە ۋە لە رۇژھەلاتى كوردوستان يان ۋلاتى عەجەمان! كە لە ژىر حوكمرانى ئەردەلانىيەكانە دەرۇن، ئەۋان كە لەشكرى

بابانن له ریگه‌ی له‌شکری ئه‌رده‌لان و له‌ژیر سیتیهری عوسمانییه‌کان دا به شه‌ر دا دین، دوا‌ی شه‌ر له‌شکری خۆل...چه‌ندین تۆپه‌له‌ گه‌ردیله‌ له وه‌هم...ده‌گه‌رپته‌وه‌ بو سلیمانی، ئه‌و له‌شکری که چاره‌نووسی هه‌موو میژووی له‌ قالی‌ی پرسیاریکی سه‌یر و ناباو دا گو‌ری...ئه‌و له‌شکری که هیشتا‌ش که‌س نه‌یزانی راستن له‌ واقع دا یان پیتن له‌ خه‌یالدا...ئایا ئه‌مه هه‌ر هه‌مان شه‌ری نیوان حه‌قیقه‌ت و خه‌یال، وه‌بیره‌یتانه‌وه‌ و له‌ بیربرده‌وه‌یه‌؟ ئه‌رده‌لان و بابان ده‌شیت کو‌ییان له‌بیر به‌ریت و کو‌یشیان وه‌بیر به‌نیرپته‌وه‌؟

ئه‌و له‌شکری وه‌ک دواتر گنیرایانه‌وه‌، به‌جو‌ریک له‌و پنده‌شته‌ دا شه‌ری کرد وه‌کته‌وه‌ی دوا‌یه‌مین شه‌ریان بیت، وه‌ک ئه‌وه‌ی دوا‌یه‌مین رووبه‌روو بوونه‌وه‌یان بیت له‌گه‌ل مردندا، به‌لام هه‌رگیز نه‌یانزانی که رو‌ژیک چه‌کدارانی ئه‌و له‌شکری شه‌که‌ت و مردووه‌، بیته‌وه‌ی بزانی چۆن گو‌ره‌کانیان جیده‌هیلن، به‌ره‌و سلیمانی ده‌گه‌رپته‌وه‌ و به‌دوا‌ی مه‌رگی خۆیان ده‌گه‌رپن دوا‌ی ئه‌وه‌ی له‌ بوونی خۆیان دلنیا نابن. گیلای خویڤن ل ۲۶

ئه‌مانه‌ گه‌راونه‌ته‌وه‌...له‌ هه‌ر کو‌پوه‌ هاتنه‌وه‌، له‌ ناوشیاری و خه‌یاله‌وه‌ یان له‌ واقع و ترسی مه‌رگه‌وه‌، بو‌گه‌له‌ کردنی یه‌ک پرسیار له‌ یاده‌وه‌ری ئیمه‌ دا هاتوون پرسیاریک که ده‌شیت به‌ هاو‌کیشه‌ی وه‌بیره‌یتانه‌وه‌ و له‌بیربردن دا تیپه‌ر بیت تاکوو وه‌لامی خۆی له‌ناو میژوو و به‌ گنیرانه‌وه‌وه‌ و حیکات و چیرۆکی 'مه‌رگ و قوتابییه‌که‌ی' شویتدو‌زیی بکات:

ئه‌مانه‌ هاتوونه‌وه‌؛ چونکه‌ کاتیک کو‌ژران نه‌بانده‌زانی کپیوون و تا ئه‌و گو‌مانه‌شیان هه‌بیت ئه‌وا هه‌رگیز ناتوانن بمرن...چۆن بمرن له‌ کاتیک دا نه‌زانن کین. گیلای خویڤن ل ۲۶

ئهمه خه‌ونی داهاتن و فه‌داهاتنی پیته له خه‌یال و یاده‌وه‌ری و میکانیزمه‌کانی وه‌بیره‌یتانه‌وه و له‌بیربرده‌وه دا که له قه‌لافه‌ت و شکلیتر و قه‌واره‌یتر خۆی ده‌خاته روو، له پیکه‌اتیکی پیتانه و شه‌ری نیوان پیته‌کان و ئه‌رزشی ژماره‌یی ئه‌به‌جه‌دیانه له ژیر ده‌سه‌لاتی ئاسمانی و خویتیانه‌ی لایه‌نیک به ناوی "ع" که دواتر له دریزه‌ دا و له دیالوگی نیوان ناسیخ و ئه‌ستیره‌ناس دا باسی ده‌که‌م، به‌لام به‌ر له‌وه ده‌شیت رسته‌یه‌کی سارتر له کتییی وشه‌کان دا بیر به‌یتمه‌وه، ئه‌و کتییی که سه‌فه‌ریکی گه‌وره‌یه به ناو میژوو دا...میژووی مروّفیک...مندالیک... که له سوڤگی میکانیزمه‌کانی وه‌بیره‌یتانه‌وه و له‌بیربرده‌وه رستیک وشه‌ی هیمایین ده‌هۆنیته و به‌شیک له واتابه‌کی ئالۆزی شوناس له ناخی پیت دا و له گه‌رووی وشه‌ دا لیڤه‌ دا ئاوا ده‌خاته روو:

کاتی ئیواران له حالیک دا که له دارستانی وشه‌کان دا ون بوو بووم و به بیستی بچوو کترین دهنگ و خشه‌ ده‌له‌رزام، دهنگه‌ دهنگه‌ که‌فپۆشی دارینم له‌گه‌ل دهنگیله‌ی وشه‌کان دا به‌هه‌له‌ تیکه‌ل ده‌کرد و نه‌مه‌زانی ئه‌م ئه‌وه یان ئه‌و ئه‌مه، وام داده‌نا که "زمان" له‌ حاله‌ته‌ سرووشتییه‌که‌ی دا به‌ بی مروّفه‌کان بدۆزمه‌وه.^{۴۲}

به‌لام ئایا ئه‌م خه‌ونه‌ بو زمان به‌ بی مروّف و وشه‌ به‌ بی دهنگیله‌ و مانا به‌ بی پیت مومکینه‌؟ ئایا پیتی خویتاوی ده‌شیت نه‌بیت؟ ئایا ده‌شیت پیتی زالم نه‌بیت؟ ئاسمان و زه‌مین...ئه‌ستیره‌ناس و ناسخ:

بو‌یه ده‌شیت گیلای خویڤن بلیت:

ئەستیرە ناسە کە روو و ناسخە کە وتی راستە کتیبە کان لەسەر دەستی تۆ لەدایک دەبنەو، بەلام تۆ ناتوانیت گۆرانیان تیا بکەیت و هیچ لەو مەجازە بگۆریت کە لەپشت دێری کتیبە کانەو وەستاو، بەو پێیە کە مەجاز کارکردنە لە خەیاڵدا و ھەر سەر دەمەو مەجازی خۆی ھەیە، ئەمەش مانای وایە خەیاڵ توانای گەشەکردنی ھەیە و لەبەکار تھینانەکانی مەجاز دا دەردە کەوێت. گیلای خویڤن ل ٦٤

مەجاز لێرەدا ئەو شتە یە کە لە ناوشیارەو ھەڵدەقڵیت و ھەلھاتنمان لێی نییە، مەجاز واتە رەوت و پرۆسێسیکی ناچێگیر لە جیگرتنەو (displacement) واتە چربوونەو یە ک ئارەزوو لە جەندین نیشانە دا^{٤٣} ھەر بۆیەش لە درێژە دا ناسخە کە بە سەرسوورمانەو دەلی:

تۆ پیت وایە من وە ک وینە کیشیک تەنھا وینە و وشە و دێرە کان دە کە مەو و وە ک خۆیان دەیانگیر مەو. کاری تۆ ئەمە یە، ئەستیرە ناسە کە بە دنیایییەو وای وت. بەلام ناسخە کە کە لەشەرم دا لە جیگای خۆی نە دە جوو لا، وتی ئەمە بۆچوونیکێ ھەلە یە. چونکە ئەگەر من مانای رستە کان بگۆز مەو ئەوا بە ھەمان وینە و نەخشی نووسینەو نایانگۆز مەو، تۆ دەزائیت کاتیک سەیری وشە ی گۆل دە کە یین کە بەخەتی کوفی نووسراو، چەند ھەست بە گونجان دە کە یین، کاتیکیش کە بە فارسی شکستە دەینووسین، گۆلێکی چەند نەرم و پر لە میھرە بانیمان دە داتی. راستە ئەو خەتانی ھەموویان مانای گۆل لە خۆیان دا ھەل دە گرن، بەلام ھەر یە کە و لە جۆرە خەتیکێ جیاوازەو وینای دە کات. تۆ دە توانی لە وشە ی خودا دا ئەم جیاوازییە بە روونی ببینی، ئەمەش سبیری خەیاڵە کە لە ھەمان پیت دا ئاستی جیا لەو مانایە دا

ده‌دۆزینه‌وه که له‌خۆی دا هه‌لیگرتوو، هه‌ر ئه‌و پیتانه‌شن که بوون له
خۆباندنا هه‌شار ده‌ده‌ن. گیلای خویڤن ل ۶۵

ئهم دیالۆگه‌ی نیوان دوو کارئه‌که‌ته‌ری هه‌یمایین له گیلای خویڤن دا واته
ئه‌ستیره‌ناس و ناسخ شه‌ری نیوان دوو فام و تیگه‌ی جیايه بو واقع...بو
خه‌یال و بوون و ژیان...مه‌رگ و مردن و میژوو...ئه‌ستیره‌ناس که‌سیکی
ئاسمانی و ته‌قدیربانه که هه‌ر وه‌ک له دیالۆگه‌که‌ش دا دیاره به‌دنیایه‌وه
قه‌سه ده‌کات و رسته‌کانی له حوکم و فه‌توا ده‌چن...ناسخ که‌سیکی ناسکار و
کۆچه‌ری و سووژه‌یه‌کی هونه‌ری(وه‌کوو ئالین به‌دیو باسی ده‌کات) که
ئه‌گه‌رچی له هه‌مبه‌ر ئه‌ستیره‌ناس وه‌کوو هه‌ما و نیشانه‌یه‌ک له ئاسمان و
ته‌قدیر و میتافیزیک شه‌رمناشه‌ش له تیگه‌ی خۆی به‌رگری
ده‌کات(هه‌لبه‌ت شه‌رم ده‌شیت له‌و دیرانه‌ی دیالۆگه‌که‌ دا دوو واتا و
ده‌لاله‌ت بگریته‌ خۆ ۱-له‌به‌ر شه‌رمی که له یاده‌وه‌ری کۆیی ئیمه له هه‌مبه‌ر
که‌سی قه‌ده‌ری و ئاسمانی ئایینی هه‌یه‌ ۲-شه‌رمیک که ده‌لاله‌تیکی نه‌رم و
نزم له گومان له سه‌ر خود و رای خود و باوه‌ری خود دیته‌ ئاراهه که له
حاله‌تی دووه‌م دا تایه‌تمه‌ندی سووژه‌یی کۆچه‌ریبانه و بناسکاری هونه‌ری
زۆرتره)، بۆیه لیره‌دا ناسخه‌که‌یه که ده‌یه‌ویت به گه‌رانه‌وه‌یه‌کی پیتیبانه‌ی
میتافیزیکی چه‌شنیک ریژه‌یی بوون و ناجیگیری له گواستنه و فامی واقع
دا به ئه‌ستیره‌ناسی ئاسمانبر دوو بگه‌یه‌نیت:

تۆ ده‌زانی جوله‌که‌کان له‌و باوه‌ره‌دان که ئه‌گه‌ر بتوانین نه‌پنی پشت هه‌ر
پیتیک بدۆزینه‌وه، ئه‌وا ده‌توانین شت له پیته‌کان درووست بکه‌ین، هه‌ر
وه‌ک چۆن دوو خاخامی جوله‌که‌ توایان مه‌ریک له پیته‌کانه‌وه درووست
بکه‌ن. گیلای خویڤن ل ۶۵

ئەم باسە ی ناسخ بۆ ئەستیرەناس بە رەواوەت و دەربەرین ه ئایدیۆمیکیی پیتیانە گەڕاندنەوێی چەشنیکە لە بزۆزی و ناجیگیری و ریژەگەری بۆ ناو ئاسمانی ئەستیرەناس... ئەو ئەستیرەناسە ی کە ئەگەرچی لە زەمین دا دەژی و لەوێ رووداوەکان دەبینیت و هەستی پێ دەکات! بەلام لە ئاسمان دا بە دوا ی ئاوتنە ی رووداوەکان و جامی جەمی زەمان و شوین-کات دا دەگەریت. رەنگە بۆیە نیشانە و خوازەیه کی وه کوو مەریشی لە گیرانەوێی هیناوه تاکوو هه‌لگری توانج و ته‌وسیک بیت له‌و ئەستیرەناسە و هەندێ ریبازی میتافیزیکی وه‌کوو ئایینی مەسیحی کە مرؤف بە مەر دەزانن و عیسا بە شوان یان سەپانی ئەم مەرانه، دیارە لە کەلتووری کورد دا مەر واتای گیلی و گۆجی و غیایی ئیراده و وشاری دەگەیه‌نیت کە لێرە دا تیکەل بە تیم و مۆتیفیکیی میتافیزیکی بووه و پیتاندووێیە تی و پریتتری (پیت لێرە بە دوو واتا دیت) کردوو!

ناسخە کە بە ئەستیرە ناسە کە ی وت بەم نزیکانە لەفەلە ک راماویت، ئەویش بەدەنگیکیی پرله‌سه‌سه‌ته‌وه وتی چەند رۆژیکە سەرقالی ئەوهم بزائم ئاماژە کانی ئاسمان چی دەلین، چونکە من لەو باوهره‌دام داهاتوو بە ئەندیشه داگیر دەکریت نە ک بە یاده‌وه‌ری. گیلای خوین ل ٤٥

ئەم پیداغریبە ی ئەستیرەناس لە سەر ئەندیشه بە واتای چەشنیک لە قەتعیبەت و جیگیری و پوزیتیفیسیم دیت کە دەشیت وه‌کوو میتافیزیکی زانست ناودێری بکەین، ئەو میتافیزیک و حەقیقەت ته‌وه‌ریبە ی زانست کە دواتر لە لایەن پۆست مودێرنەکان و میژووخوازە نوێکان (بەتایبەتی ئەمریکییەکان) پووچەل و بۆش کرایه‌وه و وه‌کوو وه‌همیکیی سووژەیه‌کی وه‌همی باس کرا، بەلام یاده‌وه‌ری ئەو رووبەرەیه کە هیشتا شوینگە ی گەران

و دۆزینه‌وه و تۆزینه‌وه بۆ ئیمه گهرهنتی ده‌کات، یاده‌وه‌ری ئه‌و شوپنه‌یه که هه‌موو رووداو‌ه‌کان به زمان و نازمان و وانوینراوی و پیکهاته‌شکینی و... پیه‌کیان و رۆحانه‌تیکیان ده‌گهریته‌وه بۆ ئه‌وی، له دریزه‌ی شه‌ری نیوان ئه‌ستیره‌ناسی ئه‌ندیشه‌ خواز و ناسخی پیتشکینه (پیکهاته‌شکینی پیت و باهر به پیتی وینه‌یی و کوفی و خه‌تی فارسی و هیروگلیف و...) که دیسان نیشانه‌ی بزۆزی یاده‌وری و ناجیگیری شوناسی پیت و کۆچه‌ریانه‌ بوونی سووژه‌ی پیتانه‌مان بۆ ده‌رده‌که‌ویت:

هیچ نه‌ینیه‌کت بینی؟ ناسخه‌که‌ و ابوت و له جیگایه‌ک دا خۆی کۆ کرده‌وه، ئه‌ستیره‌ناسه‌که‌ش دوا‌ی که‌میک بیده‌نگی وتی ئامازه‌گه‌لیکی خراپم بینی... پیموایه‌ ئه‌م شاره‌ ده‌که‌ویته‌ گۆشه‌یه‌که‌وه که هه‌رگیز ئارامی نابینیت، وه‌ک ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر ریگای شه‌ر درووست کرا بیت. پاشان واده‌زانم ئه‌و کتییی تۆ خه‌ریکی نووسینه‌وه‌یت، هه‌رگیز ته‌واوی ناکه‌یت. گیلای خوین

٦٥٧

له راستی دا گه‌ران به‌ ناو بوون و میژوو دا گه‌رانه‌ به‌ ناو پیت و ناجیگیری و بزۆزی دا بۆیه‌ سرووشتی کتییی ناسخ هه‌ر ته‌واو نابیت، سووژه‌ی پیتانه‌ هه‌ر ئه‌مه‌یه، ناسخ ئه‌و کارئه‌کته‌ره‌یه... ئه‌و پیتیه‌ که مانای خۆی له نه‌ینیه‌ نه‌دۆزراوه و که‌شفنه‌ کارو و فراده‌سته‌کان دا ده‌بینیت... ناسخ، بوون له هه‌بوون و کۆچه‌ریانه‌ بوون ده‌بینیت... بوون نه‌ینی پیت، بۆیه‌ له به‌شیر دا ناسخه‌که‌ ده‌لێت:

پیته‌کان نه‌ینی بوونیان له‌ خۆیان دا هه‌لگر توه‌ه. گیلای خوین ٦٧٧

❖ لهم پیتانه‌ی عه‌تاوه ده‌چینه ناو پیکهاتی رۆمانی گیلای خویڤن

✓ پیکهاته‌شکینی رۆمان و شکاندنی بازنه‌یی

گیلای خویڤن ئە‌گەرچی ناوی رۆمانیکی عه‌تامحه‌مه‌ده که سالی ۲۰۰۷ له لایهن چاپخانه‌ی یادهوه چاپ کراوه، به‌لام له راستی دا ناوی چیرۆکیکیشه له‌ناو رۆمانه‌که دا که له ریگه‌ی کارئه‌کته‌ری سه‌ره‌کی رۆمانه‌که واته کوره‌گه‌نجه‌که‌وه نووسراوه. هه‌رچه‌ند من پێم وایه لهم چیرۆکه دا کارئه‌کته‌ر بوونی نییه، ئە‌وه‌نده‌ی ئاره‌زوو و خه‌یال هه‌یه بۆ گه‌ران و دۆزینه‌وه و سه‌فه‌رکردنی هه‌میشه‌یی به‌ناو جیهانی "بیت"، ئە‌وه‌نده کارئه‌کته‌ری به‌ره‌ست و به‌رچاو و دیارمان نییه لهم رۆمانه دا. ته‌نانه‌ت ئیمه ناویکی تایه‌ت نابین له‌ رۆمانه دا که ئاماژه‌یه‌کی راسته‌وخۆ بیت بۆ که‌سیکی تایه‌ت یان که‌سایه‌تییه‌کی تایه‌ت. وه‌کوو کوره‌گه‌نجه‌که، هاو‌پێی کوره‌گه‌نجه‌که، مردن و قوتابیه‌که‌ی، ئە‌ستیره‌ناس و ناسیخ، هه‌لوا‌جیه‌که، شار‌سازه‌که، پاسه‌وانه نه‌مه‌ره‌کان و... ناو له‌ گێرانه‌وه‌کان (چ می‌زووی و چ چیرۆکی) ئاماژه‌یه بۆ بوونیکی به‌ره‌ست و هه‌ستپیکراوی ناو واقع به‌لام له‌ گیلای خویڤن دا ئە‌وه‌نده پارێز و هه‌له‌هاتن هه‌یه له‌ ناوان و ناوه‌یتان ئە‌وه‌نده هه‌ول نییه بۆ ناوبران و ناوله‌سه‌رنان و تیۆریزه‌کردنی "بوون‌ه‌کانی پانتای چیرۆکه‌که، ئە‌مه‌ش ئاماژه‌ی راسته‌وخۆیه بۆ پیکهاتی پیتانه‌ی چیرۆک به‌ ئاقاری بزۆزی شوناسخوایی دا. واته ئە‌وه‌ی هه‌یه ئاره‌زووه بۆ گه‌ران و نه‌خویندنه‌وه و له‌به‌رچاونه‌گرتنی هه‌یج تابلۆ و ناویکی سه‌پاو و

پیناسه‌کراوه، گه‌رانه بۆ ته‌فسیری نوئی و ناو و وشه‌ی نوئی که له‌سه‌ر ره‌ساله‌ت و شانی پیت ده‌که‌وێته‌وه. کوی ئەم زه‌ه‌ناوانه که هه‌ر کامه‌یان خوازه یان مه‌جازیکن بۆ که‌سێک یان تاقمێک یان خه‌ونیک و ئاره‌زوویه‌ک نیشانه‌ن بۆ ئاماده‌یی ره‌گه‌ز و توخمگه‌لی بانسرووشتی و جادووگه‌رانه له‌گێرانه‌وه‌که‌ دا، که به‌ ناو رۆمانه‌که‌ دا و به‌ پیته‌کان دا سه‌فه‌ر ده‌که‌ین ده‌لێی له‌ خه‌ونیک داین که سه‌ر و بنی دیار نییه، ده‌لێی له‌ گێژه‌نی ئاره‌زوو و مه‌یل و ته‌مه‌نایه‌کی بی بن داین...گێژه‌نیک که به‌ هه‌زار بازنه و توئی رۆشتوو به‌ ناوی یه‌که‌دا...هه‌بوونی ئەم ره‌گه‌زه بانسرووشتی و جادووگه‌رانه‌یه هه‌ر وه‌ک له‌ یه‌که‌م به‌شی رۆمانه‌که‌ داو له‌ ژێر ناوی "مردن له‌ سه‌رزه‌مینی ئەفسانه‌ دا" و له‌ ئەپیزۆدی یه‌که‌م که بۆ توخمه ره‌وایه‌تییه‌که‌ واته‌ کوره‌ گه‌نجه‌که‌ هاتوو دیار و زه‌قه: "کوره‌ گه‌نجه‌که‌ نه‌یزانی ده‌بیته جادووگه‌ر". ئەمه‌ش هه‌ر له‌ لاپه‌ره‌کانی سه‌ره‌تای رۆمانه‌که‌ لاپه‌ره‌ی ۷ به‌ روونی به‌دی ده‌کریت و کوره‌گه‌نجه‌که‌ له‌ خه‌ونی جادووگه‌ربوون و چیرۆکنووس بوون، دووه‌میان هه‌لده‌بژێرت، ئەم هه‌لبژاردنه‌ش به‌ واتای ئەوه نییه یه‌که‌میانی ره‌ت کردۆته‌وه و له‌ فۆرمیتر دا هه‌لینه‌بژاردوو، به‌لکوو ئیمه له‌ درێژه‌ دا ده‌یخوینینه‌وه و بۆشمان ده‌رده‌که‌ویت که بۆیه چیرۆکنووسینی هه‌لبژارد چوون "به‌لایه‌وه روویه‌کی دیکه‌ی جادوو بوول ۷. گێرانه‌وه له‌م رۆمانه‌ دا بانسرووشتییه به‌و واتایه‌ی که به‌ ئاره‌زوو و خه‌ون و حزیک ده‌گێریته‌وه که له‌ ناو واقع دا بوونی نییه و به‌ ده‌ست نایه‌ت، گه‌رانه به‌ دوا‌ی هه‌لی ژبان و بوون به‌ده‌ر له‌ قه‌له‌مه‌روی بابانه‌کان و له‌ ژێر پۆستالی ئیمپراتۆری عوسمانی و شه‌هوه‌ته‌کانی بابی عالی دا، له‌م رۆمانه‌ دا ته‌نانه‌ت که‌سه‌کان نامرن، گه‌ریش به‌ رواله‌ت بمرن له‌و سه‌ری مه‌رگه‌وه دینه‌وه تا بزائن بۆ

کاتیک که نه‌ژیاون ده‌بی بمرن و ئیمه ئەم تيمه له به‌شی له‌شکری خۆل دا به‌روونی ده‌بینین:

که‌سیک که نه‌زانی کتیه چۆن ده‌مریت. ل ۲۷ گیلای خوین.

به‌گشتی رۆمانه‌که له دوو به‌ش پیکهاتوووه و هه‌ر به‌شیکیش خاوه‌نی تاییه‌تمه‌ندی گێرانه‌وه‌یی و کۆله‌که‌ی چیرۆکی تاییه‌ت به‌خۆیه، به‌شی یه‌که‌م که له ۲۰ پاژ پیکهاتوووه له لاپه‌ره‌ی ۷ ده‌ست پیده‌کات و له لاپه‌ره‌ی ۱۲۶ کۆتایی پیدیت، به‌شی دووه‌م ته‌نها یه‌ک پاژه و وه‌کوو پنتی کۆتایی گێرانه‌وه‌که‌یه و مانیفیستیکیشه‌ بو‌ گه‌رانی ته‌به‌دی و له‌ژیر ناوی 'مردن له رۆژنکی باراناویدا' ده‌گێردریته‌وه و لاپه‌ره‌کانی ۱۲۷ تا ۱۴۶ له‌خۆ ده‌گریت. پیکهاتی ئەم رۆمانه توی توی و پارچه‌پارچه‌یه واته به‌زمانیکی دیکه گێرانه‌وه له‌م رۆمانه دا پیکهاتشکینه^۴ و به‌رده‌وام هه‌م خۆی ده‌شکینیت و هه‌میش خۆی رۆده‌نیته‌وه و ئەمه‌ش له‌گه‌ل ناوه‌رۆک و مۆتیفی سه‌ره‌کی رۆمانه‌که دا یه‌کانگیره، ئەم فۆرمی پیکهاتشکینییه ده‌شیت له‌ژیر ناوی شکاندنی بازنه‌یی دا پیناسه‌ی بکه‌م. واته گێرانه‌وه لیره دا سه‌ره‌رای هاتووچۆ له‌ نیوان فۆرمه‌ میژووویی و چیرۆکییه‌که‌ی واته له‌ نیوان واقیعیکی میژووویی حوکمرانی بابانه‌کان له‌ سلیمانی و له‌ ژیر ئالای خه‌لافه‌تی عوسمانی و پیتی 'ع' و واقیعیکی شیمانه و ئەگه‌رته‌وه‌ر که له‌ توخمه‌ گێرانه‌وه‌یه‌کانی بانسرووشتی و ئەفسانه‌یی و چیرۆکی و...خۆی ده‌نوینیت، به‌رده‌وام له‌ ناو وینا و پیکهاتیکی پیتانه و حه‌رفی دا ده‌گێردریته‌وه. شه‌ری شوناس له‌ نیوان رۆح و خه‌ونه‌ زه‌مینیه‌کانی بابان و رۆحانه‌ت و سه‌ودا ئاسمانیه‌کانی بابی عه‌لی ده‌چیته‌ قالبی شه‌ری پیته‌ ئەبجه‌دیه‌کان...شه‌ری نیوان پیتی 'ز' و پیتی 'ع'...ژ یه‌که‌ که‌ چوون له‌ برژانگ و خالی جوانی زه‌مین پیکهاتوووه‌ گوناوه

و له گه‌ل پیتی 'لوح المحفوظ' ه ئاسمانیه کانی ع یه کناگریته‌وه. ئهم حاله‌ته له پیکهاتی گیرانه‌وه به ناو بازنه‌یه‌کی ره‌وایی دا ده‌مانبه‌ن که به‌رده‌وام ده‌شکیت و ئیمه له بازنه‌یه‌که‌وه ده‌چینه ناو بازنه‌یتر و له‌ویشه‌وه به‌ره‌و بازنه‌یتر و بازنه‌یتر و...بازنه‌یه‌ک که ئه‌وه‌نده‌ی ئاویتنه‌ی هاژ‌ه‌ی پیتی 'ژ' ییه ئه‌وه‌نده‌ش گه‌رانه به دوا‌ی ویتنه‌ی خود و پیتی 'ژ' له و ئاویتانه دا...ئاویتنه‌گه‌لیک که ئه‌وه‌نده شکاون که خود له‌ت و په‌ت و شکینراو ده‌بیریت...خود' چ له ئاویتنه‌ی خوده بیت و چ له ئاویتنه‌ی ئه‌ویدیه‌وه له‌ت و په‌ته و ته‌نھا گیرانه‌وه‌یه‌کی چیرۆکی به‌ته‌کنیکیکی بانسرووشتی و جادوو‌گه‌رانه ده‌توانیت له ئه‌ستۆی پارچه‌پارچه‌بوونی بیت...ئه‌وه‌یه که ئیمه به‌رده‌وام ده‌شکین و دینه‌وه بیت به‌رده‌وام لیل ده‌بیت و خویتاوی و دیته‌وه...شوناس (identity) سه‌رمه‌ست ده‌بیت و سه‌رخۆش و سیاهمه‌ست و بینحال به‌لام له دواجار دا شتیک⁴⁵ هه‌یه که باس بکریت و بگنردریته‌وه. کایه به توخمی گیرانه‌وه‌یی بیت و پیکهاتشکینی پیتانه له پاژی 'ده‌یهم پیتی کوژراو' لاپه‌ره‌ی 59 تا 61 دا و له دیالوگی نیوان پیتی ع و پیتی ژ دا هاتوو. به‌رای من ناشیت له‌وه هونه‌رمه‌ندانه‌تر له‌ت و په‌ت بوونی شوناس له ئاستی وشه و فۆرمی سه‌مبولیک بگنردریته‌وه. پیتیک که له ها(ز)ه‌ی ئاو دا هه‌یه به‌لام 'خود' نییه و له‌گه‌ل (ز) هاویر ناکریته‌وه، پیتیک که پیتیتیر واته ع که له‌وه‌حولمه‌حفوزی هه‌یه حوکمی له‌سه‌ر ده‌دات...بابان و بابی عالی...شوناس و شوناسیتر...شوناس و دژه‌شوناس...و شوناسیتر...بیگوومان دژه‌شوناس لیره دا ههم لایه‌نی خود واته بابانه‌کان ده‌گریته‌وه و ههم لایه‌نی پیتی ع و بابی عالی. بابانه‌کان له سه‌ر ئه‌ززی واقع و له میزوو‌ی ئیمه دا ئه‌وه‌نده‌ی له‌گه‌ل یه‌ک دا به‌شه‌ر هاتوون و خۆیان له‌ت و په‌ت کردوو و ئاویتنه‌ی خۆیان شکاندوو ئه‌وه‌نده چاویان له

ئەویدی و ئاویتەکانی نەکردووە بۆ دۆزینە و بێنینهوەی خود. بابانەکان لەسەرەتای سەدە یازدە کۆچی و لە ژێر حوکم و چاودێری والی عوسمانی لە بەغداد بۆ ماوەی دووسەد سال لە پانتای میژوو دا ئامادە بوون، بەلام ئەوئەندە کە کارتیک بوون بە دەست حکومەتەکانی عوسمانی و سەفەوی ئەوئەندە خۆیان نەبوون و لەدژی یەک جەنگیان کردووە بۆنموونە کاتیک سولیمان بەگی بابان لە سالی ۱۱۰۶دا دەیهوینت بوونیک بە خۆ بدات و بەرەو شوناسدۆزی دەروات و هەنگاو بەرەو سنوورەکانی ئێران هەلەگریت هەر ئەم هەولە لە لایەن سلیمان خانی ئەردەلانەو تیکدەشکینریت^{۴۶}، دەشیت بگوتری کە هەر دووک لەناو کایە گەورە کە دا تەنھا کارتیک بوون بە دەست کایە کەرانەو...پیتیک لە ناو وەهم و لە دەرەوی ئەبجەدیەکان دا...چوون لُوح المحفوظ^{۴۷} وای هۆنیوئەو. هەر بۆیە و بە مەبەستی دەرچوون لەم گیرانەو میژووویە گیلای خویڤن پیمان دەلێت: بە بازنە ی شکیراوی پیت و پیکهات دا ون ببن تاکوو شوناسدۆزی بکریت، تەنانەت لە مشت و مەرەکانی نیوان میری بابان و وەزیر و راویژەرەکانی، ناو و رەچەلەکی شاری سلیمانی و رووداوەکانیشی زەمینەکی واقیعی ئەوتۆ وەرناگرن چوون گیلای خویڤن دەیهوینت شاریتەر و نەخشەساز و شارسازیتەر بدۆزیتەو و لە رینگە ی پیتەو شارە کە ساز بکاتەو کە نەمر بیت ئەمجارە...شاریک کە تەنھا خەونی میری بابان نییە بەلکوو خەن و ئارەزووی هەموو رۆحانەتە بابانیەکانە...شاریک بە پیتیک کە شکاوە و بەسی خال و برژانگی کەوانەیی کچیکێ جوان رۆ دەنریتەو...ژ...شاری ژ...شاری گوناھی سوور...شاری سلیمانی...شاری گیلای خویڤن...ئەم گەرانە لەو فۆرمە پیکهاتەشکینانە و تەکنیکە پیتانە دا هەلەاتە لەو واقیعی تالە میژووویە:

شاری سلیمانی له سه‌رده‌میک دا درووستده‌بیت که خواکان وازیان له نه‌خشه‌سازی شاره‌کان هیناوه و هیچ ئایینیکیش له‌مشاره‌وه سه‌رچاوه‌ی نه‌گرتوه. ل ۷۷ گیلای خوین.

ئهم رۆمانه به‌که‌مترین حاله‌ت باسی شوین ده‌کات، شویتنه‌کان ئه‌وه‌نده‌ی ئاماژه به‌ رووبه‌ر و هه‌ریمی نادیار و ده‌ست پینه‌گه‌یشتوون ئه‌وه‌نده‌ی ئاماژه نین به‌ ئه‌رزوی واقعی... ئهم حاله‌ته هه‌ر وه‌کوو تیشکم خسته سه‌ری بۆ کارئه‌کته‌ره‌کانیش راسته... شویتنه‌کان: سه‌رزه‌مینی ئه‌فسانه، ژیرزه‌مینی کتیبخانه‌ی بابان، زیندان، شاری تیوار، شاری سه‌روا... ناوه‌کان وه‌کوو کوره‌ گه‌نجه‌که، هاوڕێی کوره‌ گه‌نجه‌که، مردن (وه‌کوو بکه‌ر) و قوتابییه‌که‌ی، نه‌خشه‌ساز، چه‌لو‌اچی، سیخوڕیک، ره‌نگسازه‌که، پاسه‌وانه نه‌مه‌ره‌کان و...

لیره‌دا نا‌کریت هه‌موو بیت و لایه‌نه‌کانی ئهم رۆمانه شی بکریته‌وه، ئه‌ویش رۆمانیک که پیکهاتی پیتانه‌ی هه‌یه و تیدا ون ده‌بیت، من هه‌ول ده‌دم به‌ شیکاری له سه‌ر ده‌سته‌واژه‌ی پیکهاتی پیتانه و هینانه‌وه‌ی چیرۆکی گیلای خوین له ناو رۆمانی گیلای خوین دا نووسینه‌وه و خویتندنه‌وه‌ی ئهم رۆمانه کو‌تایی پی بینم.

پیکهاتی پیتانه مه‌به‌ست شکل و فۆرمیک له‌ گێرانه‌وه‌یه که رۆلی پیت وه‌کوو توخمی سه‌ره‌کی گێرانه‌وه‌که هینده زه‌ق ده‌بیته‌وه، ده‌بیت به‌ هینا و نیشانه‌یه‌کی بنه‌مایی رۆمانه‌که، ده‌بیت به‌ خوازه‌یه‌ک که هه‌موو رۆمانه‌که هه‌ل‌ده‌لووشیته هه‌ناوی خۆیه‌وه. با‌شترین حاله‌تی ئهم ده‌رکه‌وته‌یه‌م له شه‌ری نیوان پیتی ع و آ دا باس کردوه، ئهم حاله‌ته بۆ گێرانه‌وه به سه‌رنجدان به تیمی شوناسته‌وه‌رانه‌ی رۆمانه‌که و هه‌ولی بۆ رۆنانی شوناسی ده‌ره‌میژوو (دوو‌ر له رووداوه تراژیکه‌کانی ناو واقعی میژوو) با‌شترین حاله‌ته

به چەندین هۆکار: یه کهم ئەوهی که پیت جۆریک له روانینی خوازهیی و شیعریانهمان دههاتی که دووره له جیگیری و ئایدۆلۆژیک بوون، به و اتایهی که دهشیت له واقع دا هه بیت. دووهههه گێرانهوهی کۆی رۆمانه که له کتیبخانه و کتیبخویندنهوه و ئارهزووی وشه دارپێژی (چیرۆکنووسی جادووگه رتهوه) دهست پینده کات و ههر به ناو چاره نووسی پیته کانی کتیبخانهی بابان دا تیده په ریت و به نووسینی رۆمانی گیلای خوین کۆتایی دیت! هه له بهت بیگومان کۆتایی نایهت، مه به سهت له کۆتایی هاتن لیره دا شکل و قهواره ی کاغه زبێ کتیبه که یه، ئه گینا پاش خویندنه وهی رۆمانه که تازه سه فه ر و گه رال و کۆچی ئیمه به ناو نادیار و پیت دا دهست پینده کات وه کوو ده لاین سه ره تا وشه بوو، به لام من ده لیم کۆتاییش ههر وشه یه. سه بهم به شینکی زۆری که سایه تیه کان ته نانهت رهنگسازه که و هه لواجیه که ش فۆرمیترن له هه ولی پتیانه بۆ دروو سترک دهنه وهی شار و میژوویتی شار، بۆیه ئیمه ده خویندنه وه که هه لواجیه که:

ده بویست له ریگهی تامه وه میژوو ی ئه م شاره بنووسیته وه. ل ۸۰

ئه م حاله ته بۆ رهنگساز و عه تر فرۆشه که ش راسته. بۆیه له بر گه یتر دا رهنگسازه که ده لپیت:

من هه میسه خه ونم به شاریکی بی رهنگه وه ده بینی، شاریک من له رهنگ رۆحی به رج سه ته بکه م، ده بو یست شاریکی ئاوی بخولقی نیم که نه چیته وه سه ره هیج شاریکی تر و هیج رهنگساز و وینه کیشیک ری تینه که ویت. ل ۱۰۹ چواره م ده شیت ئامازه به بوونی کارئه کته ره کان وه کوو ناوی ناو' بده م، یه عنی مردن لیره دا ئاماده یه نه وه ک هۆکار یان ئامیر یان دهستی قهزا و... به لکوو چاوه... مردن لیره دا چاوه و له چوار پیتی م ر د ن پیک هاتوه،

ئەم ئامادەگی چاوانەییە یە مردن ئاماژەییە بە دۆخیککی سایکۆلۆژی غەریب بۆ مەرگدۆستی، ئارەزووی مردنیک کە ئەوەندە هەلەاتنە لە فۆرمی ئەم ژایانە ئەوەندە بێزاری نییە لە ماھییەتی بوون و ژیان. بەهەر حال بە باسکردنی کارئەکنەری مردن و قوتابییه‌کی و کورەگەنجە کە و ھاوڕیکەکی دەچینە ناو چیرۆکی گیلای خویتەو.

دوو رەهەندی زەمانی لەم رۆمانە دا ئامادەن، بەجیا لەوێ کە رەهەندە دەرەزەمانی و بانسرووشتی و ئەفسانەییەکان لە دووتویی رووداوە سەیر و سەمەرەکان وەکوو گەرانەوێ شەرکەرەو هەمیەکان و لەشکری خۆل، گەرانێ ئیبلیس بەناو کۆلانەکان دا چالاکن و... کە ئەم لایەنە دەرەزەمانیانە ئامازەن بۆ یادووەری و حالەتە سایکۆلۆژییەکان کە لە گێرانەوێ کە دا هەیه. رەهەندە زەمانییە کە لە پیکهاتی یەکەم دا دوو دەرکەوتەیی هەیه دەرکەوتەیی یەکەمی سەرەتای ئاشنایی کورەگەنجە کە و ھاوڕیکەییە لە رۆژیکی باراناویدا و لە جەمسەری زەمانی ئێستە دا کە لەبەردەم کتیبخانەییە ک دا (ئەوقاف) پیکەوێ ئاشنا دەبن، کورەگەنجە کە پاش هەلخرانی ئارەزووی جادووگەرانەیی چیرۆکنووسی هەلدەبژێریت و دەیه‌وێت رۆمانیکی گەورە لەسەر مردن بنووسیت ل ۷ بە دەم خویتەندەوێ بەردەوامی ھەزار و یەک شەو و هەلکۆلینی دەستنووسەکانی بابان دا ئەم ھاوڕیکەیی لێ پەیدا دەبیت، ھاوڕیکە ک کە لە ھەزار و یەک شەو و ھەزار و یەک سەفەری بیت دا چاوساگیتی و کۆد و راز و تەلیسمەکانی ناو جیھانی چیرۆکی یەک لە دوا یەک بۆ دەکاتەو، ھاوڕیکە ک کە لەسەرەتاوێ تا کۆتایی دەلیی ھەموو شتەکان دەزانیت و لە پیکهاتی یەکەم دا ئیمە نایانین...ئەو ھاوڕیکەیی کە بەردەوام باسی مردن و قوتابییه‌کی

و گه‌رانه‌وه‌یان بۆ شار و ورد و درشتی ئاگاداربوونی ئەو دوو زاتە لە رووداوه‌کان و مەرگی بۆ دەکات...هاورپێه‌ک که هه‌موو شتیکی بۆ باس دەکات جگه‌ له‌ سیحری مردن:ئەم هاورپێه‌ که وه‌ها به‌ناو کتیبه‌کان هاندەر و چاوساگی کورە‌گه‌نجه‌که‌یه‌ له‌ پیکهاتی دووهه‌م و له‌ ره‌هه‌ندی زه‌مانی داها‌توو‌یه‌ک دا دیته‌وه‌ ئیستای سه‌ره‌تای پیکهاتی چیرۆکه‌ که و له‌ بازنه‌یه‌کی زه‌مانی ئەفسووناوی و نادیار دا ماهیه‌تی ئاشکرا ده‌بیت!توونیلکی زه‌مانی سه‌یر که کورە‌گه‌نجه‌که‌ و هاورپیکه‌ی له‌ کۆتایی پیکهاتی رۆمانه‌که‌ و لاپه‌ره‌کانی کۆتایی دا بۆ ئیمه‌ ده‌ناسرین:

ئەو رۆژه‌ی کورە‌گه‌نجه‌که‌ خۆی بۆ سه‌فه‌ری ئەفسانه‌ی سواره‌ مردووه‌که‌ ئاماده‌ کرد و له‌ گه‌ل مردن دا که‌وته‌ رێ، که سه‌فه‌ر بوو به‌ناو کتیبه‌کاندا، به‌ناو شاری کتیبه‌کان و ئەندیشه‌ی کتیبه‌کان دا، به‌ژێر نه‌باراندا و به‌ بیده‌نگی ده‌رۆشت تا گه‌یشته‌ سه‌ر به‌رزاییه‌کی ده‌ره‌وه‌ی سلیمانی، له‌ویدا مردن ئاو‌ری دایه‌وه‌ و وتی ده‌بینیت ئەم سه‌رزه‌مینه‌ چه‌ند به‌ خاکی ئەفسانه‌کان ده‌چیت...

کورە‌گه‌نجه‌که‌ هه‌یجی نه‌وت و به‌ بیده‌نگی که‌وته‌نه‌وه‌ رۆشتن. ل ١٤٦

ئیمه‌ ده‌زانین که رسته‌ی ئەم سه‌رزه‌مینه‌ چه‌نده‌ به‌ خاکی ئەفسانه‌ ده‌چیت" له‌ سه‌ره‌تای رۆمانه‌که‌ دا و کاتیک مردن و قوتاییه‌که‌ی دینه‌ سه‌ر شاری سلیمانی ها‌توو‌ه‌ به‌ سه‌رزه‌مینه‌ دا رۆشتن که هه‌ر به‌خاکی ئەفسانه‌کانی ده‌کردو...ل ٢٢ و بۆمان ده‌رده‌که‌و‌یت که کورە‌گه‌نجه‌که‌ و هاورپیکه‌ی هه‌مان قوتایی و مردنن که له‌ بازنه‌یه‌کی زه‌مه‌نی دا و له‌ دوو ره‌هه‌ندی جیا دا یه‌ک‌دیان بینه‌وه‌ته‌وه‌. ئەم دووه‌ ئاماژەن بۆ دوو ئاره‌زووی گه‌وره‌، دوو مملانیی ته‌به‌دی مرۆف و بوون و زه‌مه‌ن...مردن و

ژیان (قوتاییه که ی) ... کوره گه‌نجه (ژیان) گێرانه‌وه‌یی) و
 هاو‌پیکه‌ی (مردن) ... بۆیه گیلای خوین سه‌فه‌ری مهرگ و ژیان و
 نووسینه‌وه‌ی پیت و گه‌ران به دوا‌ی شوناسه له ریگه‌ی خه‌ون و ئاره‌زووی
 نه‌مری دا که له باوه‌شی مردن دا ده‌پشکو‌یت. مردنیک که ژیان به
 ده‌سته ... مردنیک که ژیان‌ده‌ره و مهر گه‌ینه‌ره ... مردنیکه‌ی چه‌کیم که ده‌زانێ
 ده‌شیت تاکه‌ی بژین و ده‌بیت له کو‌ی بمرین ... مردنیک که رازی نه‌مری
 خۆیمان بۆ نادر کینیت ... وه‌های وت گیلای خوین.

به‌ر له‌وه‌ی چیرۆکی گیلای خوین بنووسمه‌وه ده‌شیت بلیم هه‌موو پیکهات
 و مانای رۆمانه‌که به سه‌فه‌ر به ناو پیت و کتیب و له فه‌زای کتیب‌خانه و
 ده‌سنووس و چیرۆک و ... تیه‌ر ده‌بیت واته‌ دیسان پیکهاتی پیتانه و کتیب
 په‌رستانه‌ی ئەم رۆمانه‌مان بۆ ئاشکرا ده‌بیت ... سه‌فه‌ری ناکو‌تای پیت ...

❖ گیلای خوین

کوره‌گه‌نجه‌که بیری له‌وه کرده‌وه که ماوه‌یه‌ک واز له کتیبه‌کانی بابان
 به‌هینیت تا چهند چیرۆکی بنووسیت که ماوه‌یه‌ک بوو له خه‌یالیدا بوون،
 چوونکوو ئەو پیشتر بریار دا‌بوو بیته‌ چیرۆکنووس، دوا‌ی ئەوه‌ی د‌ل‌نیا بوو
 ناتوانیت بیته‌ جادوو‌گه‌ر، هه‌ر بۆیه ئەو ده‌یویست له ریگای ئە‌ندیشه‌وه ئەو
 خه‌ونه‌ی به‌دیه‌هینیت. گیلای خوین ل ۷۰

په‌رانتیزی یه‌که‌م (بۆ ئەوه‌ی با‌شتر له‌م رستانه‌ بگه‌ین ده‌بیت به‌شی
 "وانه‌یه‌ک له‌باره‌ی خه‌یال‌وه" لاپه‌ره‌ی ۶۳ تا ۶۸ بخو‌یتنه‌وه، من ناتوانم خه‌یال
 و چه‌قیقه‌ت له‌م نووسینه‌م دا بگێر‌مه‌وه)

دووهم چیرۆک که کورە گەنجە که دەینووسی، بەناوی 'گیلای خوین' هوه دەبی، لەم چیرۆکە دا کورە گەنجە که دەیهویت باس لە چیرۆکنووسیک بکات که دەیهویت چیرۆکی شووشەفرۆشیکێ عاشق بنووسیت هوه که دواي ئەوهی شاربه‌شار ده‌گەریت رۆژیک رییده‌که‌وێته کۆلانیکی ئەسفه‌هان و له‌به‌ر ده‌رگای مایکدا تووشی ئافره‌تیک ده‌بیت که داواي لێده‌کات باره‌که‌ی بکاته‌وه تا بزانیته چی له‌گه‌ڵ خۆی دا هیناوه. گیلای خوین ل ٧٢

په‌رانتیزی دووه‌م (کورە گەنجە که ئەوه‌تا چیرۆکێک له‌ باره‌ی شووشه‌فرۆشیکێ عاشق دهنووسیت... چیرۆک له‌ ناو چیرۆک.. پیت به‌ ناو پیت.. پیت له‌ ناو پیت... بۆ ئەوه‌ی له‌م رستانه‌ بگه‌ن درێزه‌ی وتاره‌که‌ بگرن) شووشه‌فرۆشه‌که هه‌ست ده‌کات جاریکی تر ئەو به‌ر ده‌رگایه‌ی دیبیت و پیی ئاشنايه. گیلای خوین ل ٧٢

په‌رانتیزی سێهه‌م (گه‌رانه‌وه‌ی یاده‌وه‌ری و خه‌ون... ئەو باسانه‌ی پیتشوم له‌ باره‌ی هیزی وه‌بیره‌یتانه‌وه و له‌بیربردتان له‌ یاد پیت... هه‌ر وه‌بیره‌یتانه‌وه‌یه‌ک له‌ سه‌ر بنه‌مای له‌بیربردنیک درووست ده‌بیت... ئەو وانانه‌ی پیتشوم له‌ یادتان بیت که باسم کرد!)

دواي ئەوه‌ی که ئافره‌ته‌که‌ چاو به‌ ناو که‌لوپه‌له‌کانی دا ده‌گێریت که په‌رداخێ گۆل شه‌رابی، لیمۆی، پیاله‌ی که‌نار ئالتوونی، بلووری چرا و قاپی کریستالی و شیر و ئەسپی شووشه‌ی تێدايه. گیلای خوین ل ٧٢

په‌رانتیزی چواره‌م (ئاوینه‌ له‌ شووشه‌کان درووست ده‌بن... شووشه‌کان و ره‌نگه‌کان... گۆل شه‌رابی... لیمۆی... ئالتوونی... ونبوونمان بۆ شوناس ده‌ست پێده‌کات و نابریته‌وه‌ یان ناشکیته‌وه‌ یان ناشووشیته‌وه‌!)

ئافره‌ته که دره‌ختیکی بچووک سه‌رنجی راده‌کیشیت که له‌سه‌ر له‌پی ده‌ستی رایگرتوووه و سه‌یری ده‌کات. گیلای خوین ل ۷۲

په‌رانتیزی پینجه‌م(دره‌ختی مه‌رگه یان ژیان؟! یان هه‌ردووکیان...دریژه بخویننه‌وه!)

ئافره‌ته که به شوشه‌فرۆشه‌که ده‌لێت ده‌مویست ئەم دره‌خته‌ت لیپکرم ئەگه‌ر ره‌نگی ئەو گیلایه وردانه‌ی پیوه‌یه‌تی سوربوونایه، چونکه من وا هه‌سته‌که‌م جاریکی تر ئەم دره‌خته‌م دییت و گیلایه‌کانی سوور بوو بیتن.

گیلای خوین ل ۷۲

په‌رانتیزی شه‌شه‌م(گیلای وردی سووری دره‌خت...دره‌ختی ژیان یان مه‌رگ؟ سوور هیمای ژیان یان مه‌رگ؟ یان هه‌ر دووک؟!)

به‌لام شوشه‌فرۆشه‌که که ده‌یزانی ئەو دره‌خته هه‌رگیز له شیوه‌ی درووست نه‌کراوه و ره‌نگه ئەو له خه‌وندا بینییتی، ته‌نها ریگایه‌کیش له به‌رده‌میدا بوو که به خویتی خوی گیلایه‌کانی بۆ سور بکات، ئیدی تا دوا دلۆپ...خویتی خوی ده‌رژینیت به‌سه‌ر گیلایه‌کان دا و سوریان ده‌کات^{۴۸}.

گیلای خوین ل ۷۰

په‌رانتیزی هه‌وته‌م(بگه‌رینه‌وه بۆ په‌رانتیزی شه‌شه‌م...شه‌شه‌م هیمای ژیان یان هه‌وته‌م؟ هه‌وته‌م هیمای مه‌رگه یان شه‌شه‌م؟ شه‌شه‌م پیرۆزه یان هه‌وته‌م؟ هه‌وته‌م مه‌لعونه یان شه‌شه‌م؟ پیت مه‌لعونه یان ژماره؟ ژماره پیرۆزه یان پیت؟ مه‌رگ ---ژیان)

له‌وکاته دا چیرۆکنوسه که ده‌بینی لاپه‌ره‌که‌ی ژێرده‌ستی به‌خوین سوور بووه، به‌لام نازانیت خوینی خۆبه‌تی یا خود خوینی شوشه‌فرۆشه‌که‌یه‌ رژاوه‌ته‌ سه‌ر لاپه‌ره‌که‌. گیلای خوین ل ۷۰

په‌رانتیزی هه‌شتم(بۆ باستر تیگه‌یشتن له‌م کورته‌ چیرۆکه‌ی کوره‌ گه‌نجه‌که‌، رۆمانی گیلای خوینی عه‌تا محهمه‌د بخویننه‌وه).

ئه‌وا چیرۆکیک هه‌یه‌ به‌ناوی "تامی مه‌رگ" هه‌وه‌ که‌ که‌سیک به‌ ناوی عه‌تا محهمه‌ده‌وه‌ نووسیه‌تی و له‌ کتیبیکدا بلاویکردۆته‌وه‌ که‌ ناوی زاوه‌کانی خه‌ونه‌. گیلای خوین ل ۱۳۷

په‌رانتیزی نۆیه‌م(بۆ ئه‌وه‌ی باستر له‌ رۆمانی گیلای خوین و تامی مه‌رگ بگه‌ن...رۆمانی مار و پله‌ی فه‌ره‌اد پیربال بخویننه‌وه)

په‌رانتیزی ده‌یه‌م(بۆ ئه‌وه‌ی له‌ گیلای خوین و تامی مه‌رگ و ماروپله‌ تیبگه‌ن غه‌زه‌لنوس و باخه‌کانی خه‌یالی به‌ختیار عه‌لی بخویننه‌وه).

خالی کۆتایی له‌باتی په‌رانتیز: بۆ ئه‌وه‌ی سه‌فه‌ریکی نادیار به‌ ناو پیت دا و به‌مه‌به‌ستی شوناسدۆزی له‌ سۆنگه‌ی ژیان و مه‌رگ و ئاره‌زوو و خه‌ون و ختووره‌وه‌ بکه‌ن ئه‌م وتاره‌ی من بخویننه‌وه‌ که‌ له‌سه‌ر رۆمانی گیلای خویننه‌...رۆمانیک که‌ هی عه‌تامحه‌مه‌دیکه‌ که‌ وه‌همیه‌...عه‌تایه‌ک که‌ ئه‌وه‌نده‌ له‌ وشیاڕی یان نیوه‌وشیاڕیه‌کی^{۴۹} من ده‌چیت بۆ گێرانه‌وه‌ی نه‌مری پیت ئه‌وه‌نده‌ی له‌ مرۆفیکێ سه‌رماش و برینجی بالامانه‌وه‌ند

ناچیت...عه‌تا محهمه‌دیک که گیرانه‌وه‌ی وشیارى خه‌ونى منه له‌و کاته‌ی که‌من ناوشیار بووم...له‌و کاته‌ی خه‌وم خه‌ونه‌کانى لێده‌شاردمه‌وه.

په‌راویز و سه‌رچاوه‌کان:

۱-هه‌زارتویکان ئاوه‌لناویکه که بو جیهانی تویدار و پریچ و په‌ناى خورخى لوفیس بورىخس به‌کار ده‌چیت، تاییه‌تمه‌ندی کاره‌کانى بورىخس هه‌لکۆلینی قه‌لشت و درز و پیچ و په‌ناکانى ده‌روون و هه‌ناوی مرۆفه به‌ریگه‌گه‌لی تاپریک و فه‌زا نادیار و نه‌ناس و کتیبخانه‌یه‌یه‌کان، هه‌ر وه‌ک له‌م وتاره‌ش دا بسی ده‌که‌م عه‌تا محهمه‌د جیهانیکی بورىخسى هه‌یه، بورىخسى هه‌نووه‌که ئاوه‌لناویکه بو شیوازیک له‌گیرانه‌وه و نووسین و چیرۆک و ته‌نانه‌ت 'بوون'، هه‌ر وه‌ک چون کافکاییش هه‌لگری ده‌لاله‌تى تاییه‌ت به‌خۆیه‌تى. بورىخس، ئەم نووسه‌ره‌ی ئەم‌ریکای لاتین پیمان ده‌لێت: نووسین جگه‌ له‌ به‌رپوه‌بردن و نمایشکردنی خه‌ونیک هه‌یچتر نییه. گیلاسی خوین هه‌لگری به‌شیکى زۆر له‌مانای ئەم رسته‌یه‌یه.

۲-دیرۆک له‌ زمانى کوردی دا واته‌ شته‌ دیرین و کۆنه‌کان، ئەم وشه‌یه‌ له‌ وشه‌ی میژوو کۆنتره‌ و ده‌لاله‌تیشی به‌رینتره‌، واته‌ ده‌شیت میژوووش به‌شیک بیته‌ له‌ دیرۆک وه‌ک چۆن ئەفسانه‌ و حیکایه‌ت و چیرۆک و رازه‌کان به‌شیکن له‌ دیرۆک، بو‌ ئەوه‌ش به‌مه‌به‌ستى هه‌لکاری له‌ نیوان میژوو و میژووونوسى وه‌کوو زانست که له‌ وتاره‌که‌دا باس‌م کردوو و خواهنی تاییه‌تمه‌ندیتی ناجیگیری و ره‌هاخوازییه‌، و دیرۆک و دیرۆک‌نووسى که خواهنی تاییه‌تمه‌ندیتی بزۆزی و چیرۆکیانه‌ و ریژگیه‌ریتی کردوو. و ئەمه‌ش به‌مه‌به‌ستى پیکانی چه‌مکیانه‌ی واتای ریژه‌مه‌ندی و ئیمکان له‌ گیرانه‌وه‌ و به‌تاییه‌تى گیرانه‌وه‌ی چیرۆکی دا.

۳- سیر و آلتەر ئسکات که زۆرتەر به بۆنه‌ی رۆمانه میژوو ییبه کانیه‌وه ناوبانگی هه‌یه له سالی ۱۷۷۱ له شاری ئیدینبۆرگ له‌دایک بووه و چوونکوه به بنیاتنه‌ری رۆمانی میژوو یی ده‌زانریت سالانه خه‌لاتیکی ئه‌ده‌بیان به ناوی ئه‌و داناوه و ده‌یدهن به باشتترین رۆمانی میژوو یی سال، ئسکات له سینته‌مبه‌ری سالی ۱۸۳۲ کۆچی دوا یی کرد. ویکی پیدیا

۴- لوکاج، گئورگ، شرایط اجتماعی و تاریخی ظهور رمان تاریخی، ترجمه مجید مددی، ارغنون، بهار و تابستان ۷۵، سال سوم، شماره‌ی ۱۰ و ۹

۵- سه‌چاوه‌ی پیشوو.

۶- هه‌مان سه‌چاوه.

۷- کرۆنۆلۆژی وه‌کوو زانستی تۆمارکردنی زنجیره‌ی رووداوه‌کانی قۆناغگه‌لی جیحیای میژوو یی پیناسه ده‌کریت.

۸- لوکاج، گئورگ، شرایط اجتماعی و تاریخی ظهور رمان تاریخی، ترجمه مجید مددی، ارغنون، بهار و تابستان ۷۵، سال سوم، شماره‌ی ۱۰ و ۹

۹- سه‌چاوه‌ی پیشوو.

۱۰- هه‌مان سه‌چاوه.

۱۱- پینه‌هه‌یه‌یه‌کان یه‌که‌مجار له‌لایهن فینیقییه‌کانه‌وه و بۆ کاروباری ژمیریاری کائینات و ریک و پیک کردنی خه‌ت و نووسین به‌کار هاتوه، شیوازی ئه‌بجه‌دی هاوتایه‌کی ره‌مزی-ژماره‌ییشی هه‌یه بۆ نموونه ده‌لین الله

هاوتای ۶۶ له ئه‌بجهد دا یان وه‌ک هه‌ندیتتر ده‌لین هاوتای ۳۶ ه‌چوونکوو هه‌ر ل به ۳۰ ژماره‌حسیب ده‌کریت و کاتیک ل ته‌شدید وه‌رنه‌گریت ۳۰ ژماره‌ی لی که‌م ده‌بیته‌وه، چوون ا به ژماره‌ی ۱ و ه به ژماره‌ی ۵ داده‌نریت. فۆرمی ئه‌بجهدی هه‌ر هه‌مان فۆرمه که زمانی عه‌ره‌بی یان وه‌ک عه‌تامحه‌مه‌د و گیلای خویڤن گوته‌نی سیسته‌می پیتانه‌ی ع له‌سه‌ر قه‌واره و بنه‌مای ئه‌و دارپژراون و دواتر وه‌ک له رۆمانه‌که دا ده‌بینین عه‌ره‌ب خۆی ده‌کات به‌خاوه‌نی ئه‌بجهدیی و ریگه‌ی بیت و شوناسه‌کانیتر لی‌رده‌ا کورد نادات.

۱۲- لوکچ، گئورگ، شرایط اجتماعی و تاریخی ظهور رمان تاریخی، ترجمه‌ مجید مددی، ارغنون، بهاروتابستان، ۷۵، سال سوم، شماره‌ی ۱۰ و ۹

۱۳- سه‌رچاوه‌ی پیشوو.

۱۴- شوینگه‌ی له‌دایکبوونی فه‌لسه‌فه‌ی میژوو یۆنانه؛ لیکۆلینه‌وه‌کانی هیرۆدۆت و توسیدید له‌باره‌ی ئه‌و هیزانه‌ی که میژوو ده‌جوولین و ده‌یخه‌نه بزاوتن له‌سه‌ر ئه‌م بابته و هه‌ره‌وه‌ها توژینه‌وه‌کانی پلۆتارک و له‌وه به‌دواوه‌ش به‌تایبه‌تی له‌نوسینه‌کانی ئاگۆستینی قیدیس و له‌کتییی شاری خودا دا ده‌بینین، تا ده‌گاته‌لای هیگل. یاسپرس، کارل، آغاز و انجام تاریخ، ترجمه‌ محمد حسن لطفی، چاپ دوم، تهران ۱۳۶۳

۱۵- یاسپرس، کارل، آغاز و انجام تاریخ، ترجمه‌ محمد حسن لطفی، چاپ دوم، تهران ۱۳۶۳

۱۶- ئه‌م گینرانه‌وه‌یه له زنجیره‌ درمای بانسرووشت (super natural) که تا ئیسته‌ یازده‌ سیزتی هاتۆته‌ بازار بینومه، کۆمه‌لیک نووسه‌ر و ده‌ره‌ینه‌ری

هه‌یه و باسی ژیان دوو برا ده‌کات که دایکیان به مندالی له ریگه‌ی شه‌یتانیکه‌ی چاوزه‌دهوه به ناوی عه‌زازیله ده‌کوژریت و ئەوانیش ده‌بن به بکوژی بوونه‌وه‌ره بانسرووشتییه‌کان هه‌ر له خویتیتمژ (vampire) و گورگینه‌کانه‌وه بگره تا ده‌گاته خودا جیماوه کۆنه یۆنانییه‌کان و شه‌یتان و فریشته‌کان و دواتر تا سه‌ره‌ه‌ل‌دان و رابوونی لوسیفیر.

۱۷- یاسپرس، کارل، آغاز و انجام تاریخ، ترجمه محمد حسن لطفی، چاپ دوم، تهران ۱۳۶۳

۱۸- سه‌چاوه‌ی پیشوو

۱۹- بو زانیاری زیاتر له‌باره‌ی پرسه‌ی میژووونوسی کوردیی و بوون و نه‌بوونیه‌وه ده‌توانن چاو له گوڤاری زریبار، ژماره ۸۱ و ۸۲ و مه‌له‌فه‌ی تاییه‌ت به میژووونوسی کوردستان، به تاییه‌تی وتاره‌کانی "مقدمه‌ای به تاریخ نگاری کوردی" نووسینی اسماعیل شمس یان وتاری "میژووونوسی و پرسه‌ی سیاست" د.ئازاد حاجی ئاقایی بکه‌ن.

۲۰- نیچه، فریدریش، چنین گفت زرتشت، ترجمه‌ی داریوش آشوری، تهران ۱۳۷۸

۲۱- گوڤاری زریبار، ژماره‌ی ۸۱ و ۸۲، میژووونوسی و پرسه‌ی سیاست، ئازاد حاجی ئاقایی.

۲۲- گوڤاری زریبار، ژماره‌ی ۸۱ و ۸۲، "مقدمه‌ای به تاریخ نگاری کوردی" نووسینی د. اسماعیل شمس

۲۳- سه‌چاوه‌ی پیشوو

۲۴- هه‌مان سه‌چاوه

۲۵ و ۲۶- هه‌مان سه‌چاوه و تاری، مقده‌ای به تاریخ نگاری کوردی نووسینی د. اسماعیل شمس

۲۷- ویتنه‌ی ئیلیزابیتی جیهان یان تصویر الیزابتی جهان (The Elizabethan picture) یه‌که‌مجار له لایه‌ن و، تیلیارده‌وه و بۆ گێترانه‌وه‌یه‌کی میژووویی تایبه‌ت له که‌لتوووری سه‌رده‌می شکسپیه‌ر به‌کار برا، مه‌به‌ست سیسته‌میک له ته‌کووزی و کۆسمۆس و ریک و پینکی و یه‌کانگیریه. رمان سلدن، پیت ویدسون، راهنمای نظریه ادبی معاصر، ترجمه عباس مخبر، نظریه‌های پساساختارگرا، تاریخ‌گرایی جدید.

۲۸- رمان سلدن، پیت ویدسون، راهنمای نظریه ادبی معاصر، ترجمه عباس مخبر، نظریه‌های پساساختارگرا، تاریخ‌گرایی جدید. ص ۲۰۶ و ۲۰۷

۲۹- ئه‌رشیف بریتیه له جوړه نه‌زم و یاسا و ریسایه‌ک که به‌ستینیکی زه‌مانی درێژ و له ریگه‌ی میکانیزمه‌کانی کومه‌لگا و ده‌سه‌لات به‌سه‌ر تاکی کومه‌لگا دا ده‌سه‌پیت و فۆرمی چه‌شنیک له ناوشیاری فیرکراو یان ناوشیاری وه‌رگیراو وه‌رده‌گریت، بۆ زانیاری زیاتر چاو له کتییی سرگشتگی نشانه‌ها، بودریار، لیوتار، دلوز، فوکو و بارت... نمونه‌هایی از نقد پسامدرن، گزینش و ویرایش مانی حقیقی بکه‌ن.

۳۰- احمدی، بابک، خاطرات ظلمت، دربارهی سه‌ اندیشگر مکتب فرانکفورت، تهران، نشر مرکز ۱۳۷۶ ص ۶۱

۳۱- رمان سلدن، پیت ویدسون، راهنمای نظریه ادبی معاصر، ترجمه عباس مخبر، ص ۲۰۹

۳۲- سه‌چاوه‌ی پیشوو.

۳۳- هه‌مان سه‌چاوه ص ۲۱۰

۳۴- گوڤاری زریبار، ژماره‌ی ۸۱ و ۸۲، میژوونووسی و پرسى سیاسه‌ت، نازاد حاجی ئاقایی، ل. ۷۸

۳۵- سه‌چاوه‌ی پیشوو

۳۶- ئاماژه‌یه به زنجیره درامای ونووگ یان ونبووه‌کان (Lost) که له لایهن سى ده‌ره‌ینه‌ری به توانای ئەمریکایی جیفری له‌ییبێر، جە‌ی جە‌ی ئابرامز و دیمۆن لیندی‌لۆف درووست کراوه و له شە‌ش سیزین پینکها‌توو‌ه ئە‌م زنجیره‌یه به‌کیک بوو له باسه‌ه‌لگیرسینه‌رت‌رینی ئە‌و درامایانه که به‌چه‌ندین دا‌هینان له وینه‌گرتن و ره‌وايه‌ت و رابردوونویتی (Flashback) چه‌ندین تیمی فە‌لسە‌فی و وجودی و میتافیزیکی به‌شێوه‌ی هونه‌ری گێ‌راوه‌ته‌وه و ناوی چه‌ندین فە‌یله‌سووف و بیرمه‌ند و فیزی‌کرانیشی تێ‌دا‌یه که هەر کام هیمای چه‌شنه‌ بیر کردنه‌وه‌یه‌کن له جیهانیک به‌ ناوی 'دوو‌رگه' دا، که‌سیک ئە‌و درامایه‌ی بینیی له‌م باسه‌ی منیش به‌ ئاسانی و قوولێ تێ‌ده‌گات. به‌لام شتیک که ده‌شیت باسی بکه‌م مانای زه‌مانه‌ له‌وئ دا، زه‌مان و خیرایی تیشک له‌ بیردۆزییه‌ فیزیاییه‌کان دا پێ‌وه‌ندییه‌ که‌ی جه‌وه‌ه‌ریان پینکه‌وه‌ هه‌یه، دوو‌رگه‌ی لاست ئە‌و شوپنه‌یه که تیشک ماهیه‌ت‌تری هه‌یه بۆ‌یه زه‌مان ده‌گۆ‌ریت و شوپنیش هه‌روه‌تر، زه‌مان ده‌بیته‌ نازه‌مان و شوپن ده‌بیته‌ ناشوین بۆ‌یه دوو‌رگه‌ ونووگه‌ و که‌س

نایدۆزیتته‌وه و هه‌روه‌هاش دانیشتووانی ونبوو‌ه‌کان و تهنه‌ها خۆیان ده‌توان
خۆیان بدۆزنه‌وه له ناو بیابانیک له سه‌یالییه‌ت و بزۆزی زه‌مه‌ن دا، که
هه‌لبه‌ت هه‌موو ئه‌مانه‌ش به ئاماده‌یی ئیبلیس و فریشته له قه‌واره‌ی دوو
کارته‌کته‌ری هیمایین ره‌قه‌م ده‌دریت.

۳۷-۳۸- گوڤاری زریبار، ژماره‌ی ۸۱ و ۸۲، میژوونوسی و پرسی سیاسه‌ت،
ئازاد حاجی ئاقایی. ل. ۷۹

۳۹- ئاماژه‌یه به شیعریکی شیرکو بیکه‌س بو هه‌له‌بجه که لیره‌دا ده‌سکاریم
کردوو. له‌ دوای خنکانی هه‌له‌بجه نامه‌یه‌کم نووسی بو خوا...

۴۰- ۴۱- گوڤاری زریبار، ژماره‌ی ۸۱ و ۸۲، میژوونوسی و پرسی
سیاسه‌ت، ئازاد حاجی ئاقایی. ل. ۷۹

۴۲- پل سارتر، ژان، کلمات، انتشارات ققنوس، تهران ۱۳۸۶، ص ۵۶

۴۳- زمانه‌وان، وه‌رزنامه‌ی زانستی- لیکۆلینه‌وه‌یی، سالی یه‌که‌م ژماره ۳، زمان
له روانگه‌ی ده‌روونشیکارییه‌وه (ده‌باره‌ی ژاک لاکان) لیدوانی د. ماری
گلاکز، وه‌رگێرانی مه‌نسور ته‌یفوووری، ئیبراهیم شه‌وقی، ل. ۱۴۵

۴۴- پیکه‌هاتشکینی یان واسازی له‌ وشه‌ دووپال و دوولایه‌نانه‌یه که له
زمانی فارسی دا دوای ئه‌زمونیتکی وه‌رگێراندنی فه‌لسه‌فی و مشت و مری
نیوان رۆشنبیران وه‌کوو هاوتای deconstruction دانراوه. و چروپ
واتاکه‌ی ده‌پیکه‌ت، له‌سه‌ره‌تا دا ئه‌م زاواوه‌یه تهنه‌ها واتای هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه و
ساختارشکینی بوو به‌لام دواتر ده‌رکه‌وت که واتاکه‌ی ئه‌وه‌یه که ئیمه
پیکه‌هاتیک ده‌شکینین هاوکات له‌گه‌ل ئه‌و شکاندنه‌ش پیکه‌هاتیک رۆ ده‌نین

و واسازی که وشه‌یه‌کی کۆنی پارسییه و تهنه‌ها فارسیش نییه! به‌و واتایه دیت ده‌کریت ئیمه‌ش که‌لکی لیوه‌برگرین، واسازی واته‌شکاندنیکي رۆنه‌رانه!

٤٥- هه‌موو مه‌وداکان، له‌ زه‌مان و فه‌زا دا‌ خه‌ریکن کورت ده‌بنه‌وه. ته‌مه‌رۆکه‌ مروف شه‌وانه‌ له‌ریگه‌ی فرۆکه‌ ده‌گاته‌ شویتانیک که‌ پینستر له‌مه‌ حه‌وته و مانگانی ده‌خایاند. هه‌نووکه‌ سات به‌ سات هه‌والی رووداوه‌کانی له‌ رادیووه‌ پنی ده‌گات؛ له‌حالیکن دا‌ تا به‌ر له‌ ئیستا ته‌گه‌ر شتیکیشی ده‌بیست سالانیک پاش قه‌ومانی رووداوه‌که‌ بوو. پرۆسیسی گه‌شه‌ و نه‌شه‌ی گیاکان که‌ له‌ درێژه‌ی وه‌رزه‌کان دا‌ شاراه‌ بوو ئیستا له‌ یه‌ک خوله‌ک دا‌ و له‌ فیلمیک دا‌ پیشان ده‌دریت. ته‌مه‌ چه‌ند دێرن له‌ بابه‌تیکی هایدیگره‌ له‌ ژیر ناوی "شت" له‌ کتییی شعر، زبان و اندیشه‌ی ره‌ایی. ته‌مه‌ به‌شه‌ی له‌گه‌ل گێرانه‌وه‌که‌ی من دا‌ گونجاو و ئاوێزانه‌ بۆیه‌ لی‌ره‌دا‌ هینام.

٤٦-ویکی پیدیا

٤٧- لوح‌ المحفوظ له‌وه‌ روونتره‌ من ده‌ست به‌خه‌مه‌ سه‌ری و روونی که‌مه‌وه، به‌ه‌کان پیوستیان به‌ روونکردنه‌وه‌ نییه!

٤٨- ئایا ته‌مه‌ نه‌خشانده‌ی دره‌خته‌که‌ به‌ خویڤن و قوربانیدان له‌ ریگای عه‌شق هه‌ر هه‌مان ته‌فسانه‌ی لاس و خه‌زآلمان به‌ بیر ناهینیته‌وه، ئایا میژووی خویڤن دیسان دووباره‌ ده‌بیته‌وه؟ یان میژووی نوێ به‌ خویڤنتر و قوربانیتتر و "بیت" یتر ده‌گێردیته‌وه؟

٤٩- فرۆید هیوادار بوو بتوانیت له‌ ریگه‌ی هینانی ناوه‌رۆکی ناوشیارییه‌وه‌ بۆ ناو وشیاری بتوانیت چه‌پاندن و زه‌خت و ئازاری ده‌روونی که‌م کاته‌وه‌ و

ئه‌و وته به‌ناوبانگه‌ی له‌باره‌ی پێوه‌ندی نیوان نه‌ست (زه‌ینی ناوشیار) و وشیار ی راگه‌یاندا "Wo Es war, soll Ich warden" ئه‌وه له‌کوی بوو، خۆزگه من له‌وئ ده‌بووم. (Where it was shall I be) به‌ده‌برینیکی دیکه ناوشیاری یان نه‌ست Id جیگه‌که‌ی به‌خود پر ده‌کریته‌وه: پینگه‌ی زه‌ینی نیوه وشیار له‌چ فۆرمیک دایه... ئایا ترس له‌مردن و ده‌رکه‌وتنی له‌قالبی گیرانه‌وه‌ی ناکۆتای چیرۆکی وشیاریه یان نیوه وشیار یان ناوشیاری؟

این متن به صورت اختصاصی جهت انتشار در
کانال خانه کتاب کردی به نگارش درآمده است
و هر نوع بازنشر آن با ذکر منبع «کانال خانه
کتاب کردی / @kurdishbookhouse مجاز
می باشد.

آدرس تلگرام خانه کتاب کردی:

<https://t.me/kurdishbookhouse>